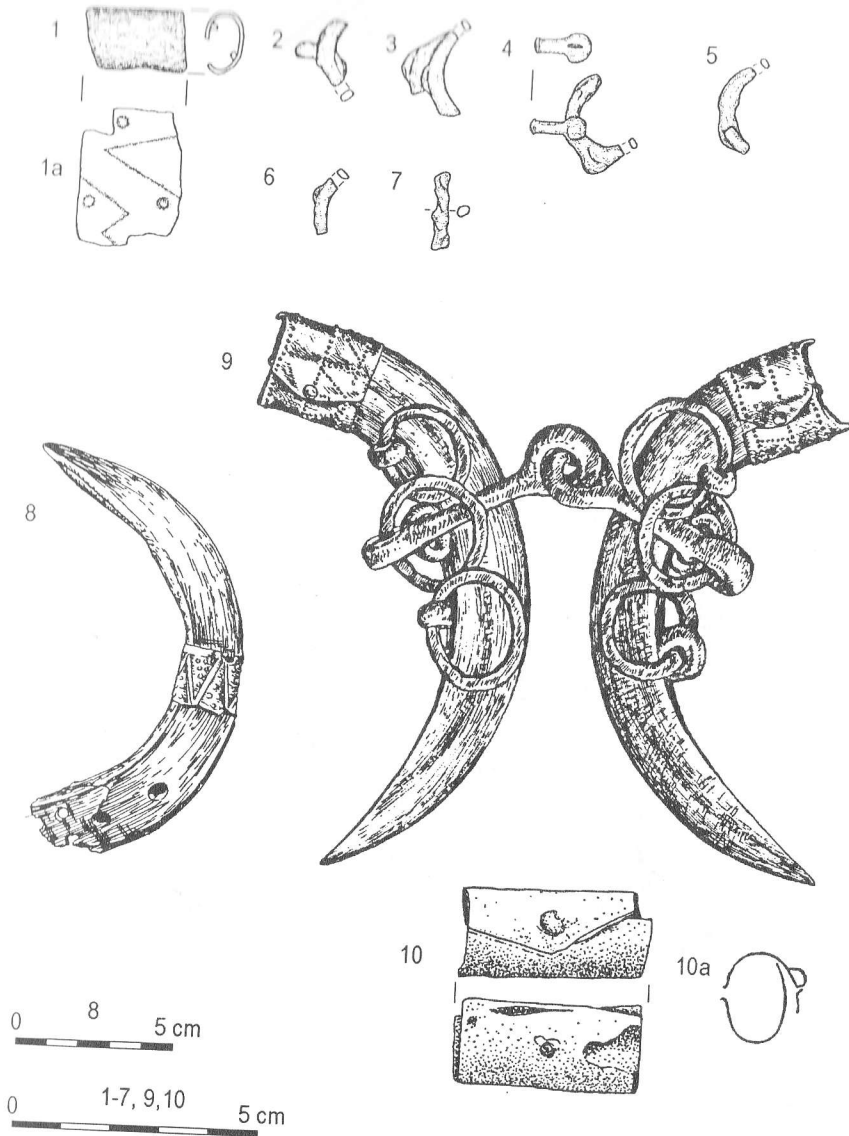

Mariusz Rychter
Sylwia Stasiak

**CMENTARZYSKO LUDNOŚCI KULTURY
POMORSKIEJ W KRĘCIESZKACH
GM. BEDLNO, POW. KUTNO, WOJ. ŁÓDZKIE**

Ryc. 4. Szczukocice stan. 5, gm. Gorkowice, woj. łódzkie.
Obiekt 3 – fragmenty uprząży końskiej (żelazo) (1-7); Krasnoje Znamia – kurhan 1,
grób południowy – pobocznica z kła dzika (8) (wg A. I. Ivantchik 2001);
Százhalombatta – kurhan 114 – uprząż końska (9);
Százhalombatta – kurhan 75 – okucie brązowe (10, 10 a) (wg E. Patek 1993).

Cmentarzisko w Kręcieszkach, stan. 1 zostało odkryte przez miejscowego rolnika Jana Olejniczka w trakcie prac polowych w 1985 roku. Znaleździwo w postaci jednej popielnicy zostało zgłoszone do Muzeum Regionalnego w Kutnie.

Położone jest ono około 15 km od Kutna, w gminie Bedlno (dawne województwo płockie), (ryc. 1: 1, 2), przy drodze A 2 (w kierunku Warszawy) na piaszczystym, słabo widocznym wzniesieniu (ryc. 1: 2). Obszar cmentarzyska leży na Równinie Kutnowskiej, przynależnej do Niziny Środkowomazowieckiej [Kondracki 1978, s. 316 – 318]. Obecnie jest to teren całkowicie objęty uprawami rolnymi. Z informacji uzyskanych od miejscowej ludności, przynajmniej w części cmentarzyska był zalesiony. To prawdopodobnie przyczyniło się do stosunkowo późnego odkrycia grobów. Właśnie skutkiem intensyfikacji prac rolnych było naruszenie jednego z nich w 1985 r.

Po wspomnianym zgłoszeniu, w wyniku interwencji konserwatorskiej, jesienią 1987 roku przystąpiono do badań ratowniczych. Z ramienia Muzeum Regionalnego w Kutnie badania prowadzili je autorzy.

Odkryto wówczas nienaruszony grób oznaczony numerem 1 (ryc. 2:1) oraz, silnie zniszczony skutkiem prac polowych, grób numer 2. Żywe zainteresowanie miejscowej ludności doprowadziło do jeszcze większej dewastacji, pod osłoną nocy, tego grobu. Praktycznie uniemożliwiło to eksplorację i tak słabo zachowanych jeszcze kilku popielnic. Przeczuwając taki rozwój wypadków, poproszono żołnierzy o pilnowanie całkowicie zachowanego grobu numer 1. Te obiekty były plonem pierwszego sezonu badawczego.

Wiosną 1988 roku autorka wznowiła badania. Były one prowadzone przy współudziale członków Koła Naukowego Studentów Katedry Archeologii Uniwersytetu Łódzkiego, pod przewodnictwem Norberta Słowika. Konsultantem projektu, jako opiekun Koła, był Krzysztof Walenta.

W trakcie prac odkryto częściowo naruszony grób, oznaczony numerem 3. Dalej, na długi okres, badania zawieszono.

Po siedemnastu latach, w 2005 roku powróciliśmy do badań terenu cmentarzyska. Prace prowadzono starając się uchwycić jego zachodni skraj. Zamiast spodziewanych grobów natknęliśmy się na pozostałości osady z okresu wpływów rzymskich.

Ceramika pochodząca z grobu 1 była już publikowana przez Irenę Jadczukową [Jadczukowa 1992, s. 219 – 240] w kontekście szerszej problematyki najstarszych materiałów kultury pomorskiej w Polsce środkowej. Również autorka niniejszej pracy omówiła ogólnie problematykę odkrycia i charakterystykę grobu nr 1 [Stasiak 2003/2004, s. 25 – 49].

Obecnie chcielibyśmy usystematyzować informacje na temat konstrukcji i wyposażenia grobu nr 1, uzupełniając o materiały pochodzące z niepublikowanych dotąd grobów nr 2 i 3.

Grób 1 – skrzynkowy (ryc. 2:2), całkowicie zachowany dzięki swojemu położeniu na skraju pola, przy polnej drodze. Górny kamień z konstrukcji płaszcza kamiennego grobu znajdował się na powierzchni gruntu. Grób składał się z właściwej komory grobowej (ryc. 2:2) oraz z przykrywającego ją bruku kamiennego (ryc. 3: 1,2). Oś podłużna konstrukcji przebiegała w linii N-S. Wymiary komory grobowej to 2,0 x 0,8 m. Północną ścianę budowli stanowił duży trapezowaty kamień o wymiarach 1,1 x 1,0 m (ryc. 4; 5:4; 6: 2, 3). Południowe zamknięcie grobu stanowią dwa kamienie usytuowane do osi grobu pod kątem 45° i zamykająca całość płaska płyta (ryc. 4: 3; 5:3; 6: 2). Była ona odsuwana w chwili wstawiania popielnic do grobu. Wzmocniono ją w dolnej partii mniejszymi otoczkami ustawionymi celem stabilizacji konstrukcji. To, iż znajdowało się w tym miejscu wejście do grobowca potwierdza również zaciemnienie ziemi o średnicy około 60 cm i miąższości 10 cm, zawierające niewielkie ilości przepalonych kości, wyraźnie odcinające się od otaczającego grób żółtego piasku.

Komorę grobową zbudowano częściowo z łupanych kamieni, częściowo ze starannie dobranych otoczków (ryc. 4; 5; 6). W jej

konstrukcji znajdowały się również duże fragmenty pięciu kamieni żarnowych (ryc. 3:2; 5:4). Ciekawym znaleziskiem jest kamień z 17 okrągłymi zagłębieniami także wykorzystany do budowy komory grobowca (ryc. 4:2; 8:3). Bezspornie najciekawszym rozwiązaniem konstrukcyjnym jest budowa samej komory (ryc. 4:5; 6). W partii przydennej tworzą ją pionowo ustawione kamienie stanowiąc jakby właściwą skrzynię. Ponad nią wzniesiono konstrukcję przypominającą sklepienie pozorne. Tworzą ją wysuwane do wnętrza grobowca warstwy starannie dobieranych kamieni (ryc. 5:1, 2, 3). Od północy całość tego sklepienia wspierała się na wspomnianym dużym kamieniu.

Dno grobu wyłożono płaskimi kamieniami, na których była warstwa gliny, zachowana w niektórych jego partiach (ryc. 8:1). Ta jakby posadzka z lekka wznosiła się ku południowej stronie grobu.

Porównując rozmieszczenie dna komory grobowej z zasięgiem nakrywającego ją płaszcza kamiennego widzimy, że ich osie nie pokrywają się ze sobą (ryc. 8:2). Bruk przykrywający komorę grobową jest przesunięty ku zachodowi w stosunku do osi komory.

Sam płaszcż kamienny (ryc. 3:1, 2) miał maksymalną długość 2,3 m i największą szerokość 1,1 m. Szczeliny pomiędzy większymi kamieniami były uzupełnione otoczkami mniejszej wielkości.

Prawdopodobnie część grobu była zagłębiona. Możliwe, że górna jego partię przykrywała warstwa ziemi tworząc nasyp ziemny. Od strony południowej najprawdopodobniej znajdowało się zagłębienie terenu umożliwiające dostęp do wejścia.

Płaszcż był nienaruszony i przykrywał całą komorę grobową, co sugeruje, że po całkowitym wypełnieniu grobu popielnicami (ryc. 6:2; 7,) uzupełniono bruk od strony wejścia (ryc. 3:2). Cała ta konstrukcja przetrwała nietknięta do czasu eksploracji w 1987 roku.

Mamy więc możliwość obserwacji nietkniętego zespołu grobowego.

Inwentarz:

Numeracja naczyń oparta jest na dokumentacji polowej. Generalnie, pokrywy naczyń leżały obok popielnic. Bliskość od naczynia i średnica pokrywy były powodem do przyporządkowania pokrywki do konkretnej popielnicy i oznaczenia pokrywki literą a. Jednakże w grobie znajdowało się kilka pokrywek na naczyniach i dlatego wyróżniono je jako zespoły mając pewność ich wzajemnego powiązania.

- o wyдутym brzuŝcu z doŝc ostrym załomem, umieszczonym w 2/3 wysokości naczynia. Brzeg prosty, nie wychylony na zewnątrz. Dno wyodrębnione, z lekkim zakłęŝnięciem. Brzusiec obrzucony „tustą gliną barwy ciemnobrunatnej. Gładki, czerniony wylew oddzielony jest od brzuŝca doklejoną plastyczną listwą. Na załomie brzuŝca znajdują się cztery symetrycznie umieszczone ozdoby prawdopodobnie stanowiące imitacje uch. Szerokoŝć wylewu wynosi 24 cm; brzuŝca 35 cm; ŝrednica dna naczynia wynosi 14 cm. Wysokoŝć 26 cm. Znajdowało się ono w północnej partii komory grobowej, leżąc na boku, na znajdujących się poniżej popielnicach. Wewnątrz naczynia nie znaleziono koŝci.
2. Naczynie baniaste (popielnica ?), szerokootworowe (ryc. 9:2) o wyдутym brzuŝcu z prawie kolistym załomem umieszczonym w 2/3 wysokości naczynia. Wylew cylindryczny barwy czarnej i gładkiej powierzchni. Brzusiec chropowacony barwy brunatnej. Dno wyodrębnione, płaskie. Szerokoŝć wylewu 19 cm; brzuŝca 32 cm; dna naczynia 13 cm. Wysokoŝć 28 cm. Naczynie znajdowało się w południowej części grobu położone bokiem na znajdujących się poniżej popielnicach. Wewnątrz nie znaleziono koŝci.
3. Popielnica baniasta, szerokootworowa (ryc. 9:3) o wyдутym prawie kolistym załomie umieszczonym w 2/3 wysokości naczynia. Gładki czerniony wylew oddzielony jest od brzuŝca ornamentem z kótek. Sam brzusiec jest słabo schropowacony ze śladami rytych linii barwy brunatnej. Dno wyodrębnione, płaskie. ŝrednica wylewu 15 cm, brzusica 27 cm, dna 10 cm; Wysokoŝć 22 cm. Naczynie znajdowało się w pozycji pionowej w północnej partii grobu jako najdalej wysunięte w tym kierunku. Znalaziono w nim szczątki kostne noszące ślady tlenków miedzi i ŝelaza.
- 3a Pokrywka miskowata, obejmująca bez uchwytu (ryc. 9:3). Powierzchnia gładka czerniona. Znajdowała się na popielnicy nr 3. ŝrednica 16 cm.
- 4 Popielnica beczułkowata (ryc. 9:4) o bardzo łagodnym załomie brzuŝca umieszczonym w połowie wysokości naczynia. Wylew słabo wyodrębniony, wychylony na zewnątrz. Dno wyodrębnione płaskie. Całe naczynie ma barwę jasno – brunatną. ŝrednica wylewu 11 cm; brzusiec 14 cm; dna 8 cm. Wysokoŝć naczynia 16 cm. Przewrócone naczynie znajdowało się w północnej partii grobu, na skraju skupiska popielnic.

5. Zespól naczyń składający się z miski i nakrywającej ją pokrywki (ryc. 9: 5). Znajdował się w północnej części grobu.
- Miska o ŝrednicy 17,5 cm w części słabo wyodrębnionej krawędzi posiada ornament plastyczny. Naczynie cienkoŝcienne barwy czarnej o wyŝwiecanej powierzchni.
- 5a. Pokrywa stożkowata z zespołu naczyń nr 5. (ryc. 9: 5) ŝrednica pokrywki 14 cm. Powierzchnia wygładzona barwy brunatnej.
6. Popielnica o jajowatym kształcie, (ryc. 9: 6) i bardzo łagodnym załomie brzuŝca znajdującym się w połowie wysokości naczynia. Wylew nie wyodrębniony. Dno płaskie. Naczynie gładkie o jasno beżowym kolorze. ŝrednica wylewu 12 cm; brzuŝca 22 cm; dna 10,5 cm. Wysokoŝć 26 cm. Popielnica znajdowała się w północnej partii grobu. Koŝci miały ślady tlenków ŝelaza i miedzi.
7. Popielnica o bardzo małych rozmiarach, (ryc. 9: 7) o kształcie jajowatym z bardzo łagodnym załomem, znajdującym się w 1/4 – 1/3 wysokości naczynia. Wylew słabo wyodrębniony, lekko wychylony na zewnątrz. Oŝ podłużna naczynia nachylona jest pod kątem 75° w stosunku do wyodrębnionego, płaskiego dna. Powierzchnia gładka, jasnobeżowa. ŝrednica wylewu 6 cm; brzuŝca 10 cm; dna 8 cm. Wysokoŝć w swej najwyŝszej części 15 cm. Popielnica znajdowała się w północnej partii grobu, przewrócona. Wewnątrz znajdowały się przepalone koŝci ludzkie bez śladów tlenków metali.
- 7a Pokrywka obejmująca z uchwytem słabo zagłębionym, przyporządkowana popielnicy nr 7 (ryc. 9:7). Znajdowała się w pewnym oddaleniu od tej popielnicy. Ma ona chropawą powierzchnię noszącą ślady, że pierwotnie prawdopodobnie była gładka, a swą fakturę uzyskała po wyplukaniu wierzchniej warstwy gliny. ŝrednica 8,5 cm; wysokoŝć 5,5 cm.
8. Naczynie (popielnica ?) baniaste (ryc. 9:8) o wyraźnie wyodrębnionym wylewie. Łagodny załom znajduje się w 2/3 wysokości naczynia. Wylew wyodrębniony. Powierzchnia chropowacona z zaznaczonymi doŝc głęboko nacięciami układającymi się w kratę. Górna partia brzuŝca (od swej największej wydętoŝci) wraz z wylewem jest gładka, czerniona. ŝrednica wylewu 13 cm; brzuŝca 23 cm; dna 12,5 cm. Wysokoŝć naczynia 19 cm. Popielnica znajdowała się w północnej partii grobu. W naczyniu nie było koŝci.

- 8a Pokrywka – czerpak z odtrąconym uchem (ryc. 9:8) była osadzona w górnej partii naczynia, dnem skierowanym ku wnętrzu popielnicy. Średnica 14 cm, wysokość 6 cm.
9. Popielnica baniasta, szerokootworowa (ryc. 9:9) o wyraźnym wyodrębnionym wylewie. Prawie okrągły załom znajduje się w 2/3 wysokości naczynia. Na granicy brzuśca i wylewu występuje ornament z nakłuc. Cała popielnica jest gładka o brązowym kolorze. Średnica wylewu 18 cm; brzuśca 28 cm; dna 10,5 cm. Wysokość 18 cm. Popielnica znajdowała się w północnej partii grobu. Szczątki kostne nosiły ślady tlenków miedzi i żelaza.
- 9a Pokrywka miskowata (ryc. 9:9). Znajdowała się na popielnicy. Średnica 18 cm.
- 10 Popielnica baniasta (ryc. 10:1) o okrągłym załomie znajdującym się w połowie wysokości naczynia. Wylew wyodrębniony lekko wychylony na zewnątrz. Brzusiec i wylew mają powierzchnię gładką barwy brązowej. Na granicy brzuśca i wylewu znajduje się ornament z nakłuc. Dno wyodrębnione, lekko wklęsłe. Średnica wylewu 15,5 cm; brzuśca 29 cm; wylew 15,5 cm; dna 11 cm. Wysokość 25 cm. Popielnica znajdowała się w środkowej partii grobu. Kości nosiły ślady tlenków żelaza i miedzi. W popielnicy tej znajdowały się żelazne szczypczyki (ryc. 16:2).
- 10a Pokrywka stożkowata obejmująca z zagłębionym uchwytem (ryc. 10:1). Powierzchnia gładka o brązowym kolorze. Średnica 17 cm.
- 11 Popielnica baniasta (ryc. 10:2) o okrągłym załomie znajdującym się w połowie wysokości naczynia. Wylew wyodrębniony. Brzusiec silnie chropowaty barwy brązowej. Wylew i część górna brzuśca (2 cm poniżej listwy ozdobnej) gładki, czerniony. Dno wyodrębnione, lekko wklęsłe. Średnica wylewu 18,5 cm; brzuśca 31 cm; dna 12 cm. Wysokość naczynia 25 cm. Popielnica znajdowała się w centralnej partii grobu. Zawierała kości.
- 11a Pokrywka miskowata (ryc. 10:2) o gładkiej czernionej powierzchni. Średnica 19 cm.
- 12 Misa (ryc. 10:3) o gładkiej brązowej powierzchni. Średnica 16 cm. Znajdowała się w centralnej partii grobu u spodu popielnicy nr 10.
- 13 Popielnica baniasta (ryc. 10:4) o okrągłym załomie znajdującym się w 2/3 wysokości naczynia. Wylew słabo wyodrębniony gładki, czerniony. Brzusiec chropowaty barwy brązowej. Granicę brzuśca i wylewu stanowi ornament z nakłuc. Dno wyodrębnione płaskie.

- Średnica wylewu 14 cm; brzuśca 26 cm; dno 11 cm. Wysokość naczynia 21 cm.
- Popielnica znajdowała się w głównym skupisku popielnic, w centralnej partii grobu, przy wschodniej jego ścianie. Kości nosiły ślady tlenków miedzi i mniej liczne żelaza.
- 13a Pokrywka miskowata (ryc. 10:4) o gładkiej powierzchni. Średnica 12 cm. Fragment z tej pokrywki stanowi pokrywkę naczynia nr 34. Inny fragment znaleziono przy rekonstrukcji pokrywki nr 10a.
- 14 Popielnica dwustożkowa (ryc. 10:5) o łagodnym załomie umieszczonym w 2/3 wysokości naczynia. Wylew słabo zarysowany. Powierzchnia popielnicy gładka barwy brązowej. Dno wyodrębnione, płaskie. Średnica wylewu 10,5 cm; brzuśca 18 cm; dna 7,5 cm. Wysokość 16 cm. Popielnica leżała przewrócona, w głównym skupisku naczyń przy zachodniej ścianie komory grobowej. Kości nosiły ślady tlenków żelaza i miedzi.
- 15 Popielnica wazowata (ryc. 10:6) o dość łagodnym załomie umieszczonym w połowie wysokości naczynia. Szyja wyodrębniona, dość wysoka. Dno wyodrębnione, płaskie. Powierzchnia całego naczynia gładka barwy brązowej. Średnica wylewu 8 cm; brzuśca 13 cm; wylewu 8 cm; dna 5 cm. Wysokość naczynia 10 cm. Naczynie znajdowało się w głównym skupisku popielnic, w partii przydennej grobu. Kości w nim znalezione nie nosiły śladów tlenków miedzi i żelaza.
- 15a Pokrywka obejmująca z zagłębionym uchwytem (ryc. 10:6) barwy brązowej. Średnica 9 cm.
- 16 Popielnica beczkowata (ryc. 10:7) z wyodrębnioną cylindryczną szyją. Załom okrągły umieszczony w 1/3 wysokości naczynia. Powierzchnia gładka barwy brązowej. Średnica wylewu 9 cm; brzuśca 10,5 cm; dna 6,0 cm. Wysokość 10 cm. Popielnica znajdowała się w centralnym skupisku naczyń, przewrócona, w pobliżu zachodniej ściany grobowca. W popielnicy znajdowały się kości.
- 17 Naczynie baniaste (popielnica?), (ryc. 10:8) z wyodrębnioną cylindryczną szyją. Załom prawie kulisty znajduje się 3/4 wysokości naczynia. Wylew wraz z częścią brzuśca (do załomu) gładki czerniony. Brzusiec silnie chropowaty barwy brązowej. Średnica wylewu 11,5 cm; brzuśca 23 cm; dna 12 cm. Wysokość naczynia 19,5 cm. Naczynie znajdowało się w centralnym skupisku naczyń w grobie, przy jego zachodniej ścianie. Wewnątrz nie znaleziono kości.

- 18 Naczynie szerokootworowe (popielnica ?) o kształcie baniastym (ryc. 10:9) i brzuścu łagodnie załamany w 2/3 wysokości naczynia. Wylew wyodrębniony, nie wychylony na zewnątrz. Na granicy brzuśca i wylewu znajduje się ornament plastyczny w kształcie połączonych kólek, powtarzany co 6 cm. Wylew gładki, czerniony wraz z górną partią brzuśca. Powierzchnia naczynia jest chropowata barwy brązowej. Średnica wylewu wynosi 19 cm; brzuśca 25 cm; dna 10 cm. Wysokość naczynia 21 cm. Znajdowało się w centrum głównego skupiska naczyń silnie przechylone. Wewnątrz nie znaleziono kości.
- 19 Popielnica dwustożkowa (ryc. 10:10) o brzuścu dość ostro załamującym się w połowie wysokości naczynia. Wylew nie wyodrębniony. Dno płaskie. Dolna część popielnicy jest bardzo lekko chropowata, górna, poza załomem brzuśca gładka. Naczynie ma barwę brązową. Średnica wylewu naczynia 12 cm; brzuśca 29 cm; dna 11,5 cm. Wysokość 25 cm. Popielnica znajdowała się w centralnej partii grobu. Kości nosiły ślady tlenków miedzi i żelaza.
- 20 Naczynie (popielnica ?) szerokootworowe (ryc. 10:11) o kształcie baniastym i brzuścu prawie kolistym, o załomie w połowie wysokości naczynia. Wylew słabo wyodrębniony, głównie ornamentem z nakłuc, oraz fakturą; brzusiec ma powierzchnię schropowatą, wylew zaś jest gładki. Naczynie posiada dwa, schematycznie zarysowane ucha znajdujące się na granicy brzuśca i wylewu. Barwa brązowa. Dno płaskie. Średnica wylewu naczynia 16,5 cm; brzuśca 22 cm; dna 9 cm. Wysokość 17,5 cm. Popielnica znajdowała się w centralnej partii grobu oparta na popielnicy nr 19 i nad popielnicą nr 36. Wewnątrz naczynia nie znaleziono kości.
- 21 Kubek – popielnica (ryc. 10:12), szerokootworowy, o brzuścu dwustożkowym i wyodrębnioną, dość wysoką szyjką. Ucho taśmowate osadzone prosto od krawędzi do nasady szyi. Powierzchnia gładka, czarna. Znajdował się w środkowej partii grobu. Wewnątrz znajdowały się kości.
- 22 Czerpak (ryc. 10:13) o gładkiej czernionej powierzchni. Posiada małe prosto osadzone uszko. Średnica czerpaka 16 cm; głębokość 4,5 cm. Znajdował się w centralnej partii grobu na jego dnie.
- 23 Misa (ryc. 10:14) o gładkiej czernionej powierzchni. Średnica 22 cm. Znajdowała się w centralnej partii grobu.
- 24 Popielnica (ryc. 10:15) dwustożkowa o brzuścu dość ostro załamany prawie w połowie wysokości naczynia. Szyja wyodrębniona. Brzeg minimalnie wychylony na zewnątrz. Powierzchnia popielnicy jest

- gładka barwy jasno brązowej. Średnica wylewu 10 cm; brzuśca 15 cm; dna 5 cm. Wysokość naczynia 11 cm. Znajdowało się w południowej partii grobu. Kości nie miały śladów tlenków miedzi i żelaza.
- 24a Pokrywka (ryc. 10:15) czapkowata z podwiniętą krawędzią. Powierzchnia gładka barwy brązowej. Średnica 9 cm.
- 25 Popielnica dwustożkowa (ryc. 11:1) o brzuścu dość ostro załamany w połowie wysokości naczynia. Wylew lekko zarysowany. Dolna część naczynia jest lekko chropowata, górna, powyżej załomu brzuśca gładka. Barwa brązowa. Dno płaskie. Średnica wylewu 12 cm; brzuśca 23 cm; dna 10 cm. Wysokość naczynia 17,5 cm. Popielnica znajdowała się w południowej partii grobu, ustawiona pionowo na dnie grobu, pod naczyniami 19, 20, 24, 26. Szczątki kostne nie nosiły śladów tlenków miedzi i żelaza.
- 25a Pokrywka czapkowata wpuszczana z wyodrębnionym kołnierzem (ryc. 11:1). Znajdowała się bezpośrednio na popielnicy. Średnica 10 cm
- 26 Popielnica dwustożkowa (ryc. 11:2) o dość łagodnym załomie brzuśca w połowie wysokości naczynia. Wylew słabo zaznaczony. Naczynie w dolnej części jest chropowate, w górnej gładkie o barwie brązowej. Dno wyodrębnione, płaskie. Znajdują się w nim cztery wgłębienia rozmieszczone w narożach kwadratu o bokach 3 x 3 cm. Średnica wylewu naczynia 13,5 cm; brzuśca 34 cm; dna 10,5 cm. Wysokość 28 cm. Naczynie znajdowało się w południowej partii grobu, na skraju skupiska popielnic. Kości noszą ślady tlenków miedzi i żelaza. Według badań antropologicznych pochowany osobnik był płci męskiej w wieku maturus (50 – 55 l.) o wzroście 176 cm (wysoki). Największy fragment kości czaszki pochodził z części potylicznej i nosił ślad uderzenia lub cięcia powodującego ciężki uraz czaszki. Osobnik ten po doznaniu urazu żył przez pewien czas, o czym świadczy zróżnicowanie kości. Obok kości ludzkich, w popielnicy znajdowały się również fragmenty kości zwierzęcych, które po wyklejeniu utworzyły przedmioty o bardzo wydłużonym kształcie, początkowo interpretowane jako szpile. Przedmioty te były ozdobione poprzecznymi nacięciami oraz ornamentowane kółkami. Dokonując analizy Daniel Makowiecki wykluczył, iż są to kości ptaka, przypuszczając, że przedmioty te wykonano z kości, bądź też poroża ssaków. Wyraźne zaokrąglenie na jednym z końców tych ozdobnych przedmiotów może świadczyć, iż są to pozostałości

- ozdobnego grzebienia, który miał funkcje nie tyle praktyczną, co raczej dekoracyjną.
- 26a Pokrywka czapkowata (ryc. 11:2) z podwiniętą krawędzią nie znajdowała się bezpośrednio na naczyniu, lecz leżała obok, jednak przypisaliśmy ją do tej popielnicy. Powierzchnia gładka. Barwa brunatna. Średnica 13,5 cm.
- 27 Dzban, popielnica -? (ryc. 11:3) szerokootworowy o dwustożkowym brzuścu i dość ostrym załomie w 1/3 wysokości naczynia. Szyja stożkowa, dość wysoka ze śladowo zaznaczonym wylewem. Ucho taśmowate osadzone prosto od krawędzi do połowy górnej części brzuśca. Całe naczynie gładkie, czarne. Średnica wylewu 10,5 cm; brzuśca 19,0 cm; dna 6,0 cm. Wysokość 13 cm. Dzban znajdował się w południowej części grobu przy jego zachodniej ścianie. Wewnątrz znajdowała się bardzo mała ilość kości bez śladów tlenków miedzi i żelaza.
- 28 Popielnica dwustożkowa (ryc. 11:4) o dość ostrym załomie znajdującym się w połowie wysokości naczynia. Wylew ledwie zaznaczony. Brzusiec poniżej załomu chropowacony barwy brunatnej. Górna część gładka czerniona. Dno wyodrębnione płaskie. Średnica wylewu 10 cm; brzuśca 21 cm; dna 9,5 cm. Wysokość naczynia 16 cm. Popielnica znajdowała się w południowej partii grobu na skraju głównego skupiska naczyń. Szczątki kostne zawierały ślady tlenku żelaza.
- 28a Pokrywka czapkowata z podwiniętą krawędzią (ryc. 11:4). Powierzchnia gładka barwy ciemno brunatnej. Średnica 11 cm. Znajdowała się na brzuścu popielnicy.
- 29 Miska (ryc. 11:5) barwy czarnej. Średnica 15 cm. Znajdowała się na południowym skraju grobu. Po wewnętrznej stronie posiada ślady tlenku żelaza.
- 30 Kubek szerokootworowy (ryc. 11:6) o dwustożkowym brzuścu i zaokrąglonym załomie umieszczonym w 1/3 wysokości naczynia. Szyja wyodrębniona, prosta. Ucho taśmowate osadzone prosto od krawędzi do nasady szyi. Naczynie ma powierzchnię gładką, czarną. Średnica wylewu 5 cm; brzuśca 6,5 cm; dna 3 cm. Wysokość 5,5 cm. Na powierzchni naczynia, szczególnie zaś przy uchu, widoczne są ślady tlenków żelaza.
- 31 Fragment pokrywki czapkowatej, z podwiniętym brzegiem (ryc. 11:7). Średnica 5,5 cm. Powierzchnia chropowacona barwy brunatnej. Fragment ten posiadał stare przełamy i nie był częścią żadnej z pozostałych pokrywek.
- 32 Miska (ryc. 11:8) o średnicy 12 cm i gładkiej, jasnobrunatnej powierzchni.
- 33 Miska (ryc. 11:9) o średnicy 8,5 cm i równej powierzchni. Na wewnętrznej stronie nosi ślady tlenków żelaza. Znajdowała się na samym dnie grobu, w jego środkowej części, pod czerpakiem nr 22.
- 34 Popielnica beczulkowata (ryc. 11:10) o kolistym brzuścu i załomie znajdującym się w 1/3 wysokości naczynia. Dno wyodrębnione, lekko wklęsłe. Szyja wyodrębniona cylindryczna. Całe naczynie ma powierzchnie gładką o beżowej barwie. Średnica wylewu 8 cm; brzuśca 9,5 cm; dna 5 cm. Wysokość naczynia 10 cm. Popielnica znajdowała się na dnie grobu, w jego środkowej partii obok popielnicy nr 19. Wewnątrz znajdowały się kości.
- 34a Pokrywkę stanowił fragment pokrywki nr 13a.
- 35 Pokrywka obejmująca z zagłębioną górną partią (ryc. 11:11). Średnica 10 cm. Powierzchnia gładka barwy beżowej. Znajdowała się na dnie grobu, w jego centralnej partii, obok popielnicy nr 19.
- 36 Popielnica - dzban szerokootworowy o utraconym uchu (ryc. 11:12). Szyja wyodrębniona dość wysoka i lekko wychylonej na zewnątrz krawędzi zaczynająca się zaraz nad załomem brzuśca. Powierzchnia gładka, czerniona. Średnica wylewu 10 cm; brzuśca 15 cm; dna 4 cm. Wysokość naczynia 12 cm. Popielnica znajdowała się w przydennej partii grobu, w centralnej jego części, przy wschodniej ścianie. Popielnica zawierała kości.
- 36a Czerpak o odtraconym uchu (ryc. 11:12), służący jako pokrywka. Naczynie cienkościenne o czarnej barwie. Średnica 11 cm; głębokość 4 cm.
- 37 Miska (ryc. 11:13) o schematycznie zaznaczonym małym wylewie. Powierzchnia gładka barwy jasnobrunatnej. Średnica 14 cm. Znajdowała się w południowej części grobu pomiędzy popielnicami 19, 25, 26.
- 38 Kubek z zachowanym uchem (ryc. 11:14) o zaokrąglonym brzuścu, którego największa wydętość znajdowała się w połowie wysokości naczynia. Ucho taśmowate osadzone prosto od krawędzi do największej wydętości brzuśca. Wokół naczynia, także pod uchem znajdował się ornament z nakłuc tworzący linie łamaną. Powierzchnia naczynia gładka barwy stalowo szarej. Średnica wylewu 6,5 cm; brzuśca 8,5 cm; dna 5 cm. Wysokość 6 cm. Znajdował się w południowej partii grobu na skraju skupiska naczyń.
- 39 Kubek cienkościenny z zachowanym uchem (ryc. 11:15). Kształt baniasty ze słabo wyodrębnionym dnem i wylewem. Ucho taśmowate

osadzone od krawędzi praktycznie do dna naczynia. Powierzchnia gładka o stalowoszarej barwie. Średnica wylewu 5 cm; brzuśca 5,5 cm; dna naczynia 2 cm. Wysokość naczynia 4,5 cm. Kubek znajdował się w południowej partii grobu obok kubka nr 38.

40 Miska (ryc. 11:16) o gładkiej jasnobrunatnej powierzchni. Średnica 11 cm. Znajdowała się na dnie grobu, w centralnej jego części obok popielnicy nr 34.

41 Kubek cienkościenny z utraconym uchem (ryc. 11:17), baniasty z wyodrębnioną szyjką. Największa wydętość brzuśca znajdowała się w 1/3 wysokości naczynia. Powierzchnia wyświecana barwy czarnej. Średnica wylewu 6 cm; brzuśca 7 cm; dna 3 cm. Wysokość 6 cm.

42 Miska (ryc. 11:18) o gładkiej powierzchni barwy czarnej. Średnica 11 cm. Pokrywka znajdowała się na dnie grobu w jego południowej części.

Grób 2 - skrzynkowy, całkowicie zniszczony (ryc. 12: 1). Dłuższa oś znajdowała się na kierunku N-S. Hipotetyczne wymiary komory grobowej o kształcie prostokąta 1,8 x 0,8 m. Zachował się duży kamień, który prawdopodobnie, podobnie jak w grobie nr 1, stanowił podparcie konstrukcji sklepienia. Pozostała także część kamieni z południowej partii grobu, jednakże mocno naruszona.

Po odsłonięciu grobu uwidoczniły się fragmenty trzech naczyń: dwóch popielnic i jednej pokrywki. Jednakże okoliczni mieszkańcy pod osłoną nocy dokonali dewastacji grobu. Z wyposażenia zachowała się jedynie popielnica wyjęta po zniszczeniu grobu w trakcie prac polowych w 1985r. i przekazana do Muzeum Regionalnego w Kutnie.

Inwentarz:

1. Popielnica szerokootworowa (ryc. 12: 2) o wydętym brzuścu z łagodnym załamem znajdującym się w 2/3 wysokości naczynia. Wylew wyodrębniony lekko wychylony na zewnątrz. Na granicy brzuśca i wylewu znajduje się ornament plastyczny. Dno płaskie, wyodrębnione. Brzusiec barwy jasnobrunatnej, chropowaty, szyja gładka. Wylew naczynia ma szerokość 18 cm; brzusiec 25 cm, dno 10 cm. Wysokość 29 cm.

Grób 3 - skrzynkowy, częściowo zniszczony (ryc. 13: 1, 2, 3), usytuowany na osi NE-SW. Zbudowany z kamieni łupanych oraz nieobrobionych, starannie dobranych do rodzaju konstrukcji. Północna

ściana grobu stanowił kamień znacznej wielkości. Komora grobowa była prostokąta o hipotetycznych rozmiarach 1,6 x 0,6 m. Jednakże nie wykonano przekroju poprzecznego przez relikty grobu. Sądząc z rzutu również i w tym grobie właściwa komora miała formę sklepienia pozornego.

Nie wiadomo czy, podobnie jak w grobie nr 1, całość konstrukcji była pokryta brukiem. Nie zachowała się wystarczająca ilość kamieni, która może taki fakt potwierdzić. Jednakże jest to obszar silnej działalności rolniczej, więc mogły być one usunięte podczas prac polowych, co miało miejsce w przypadku grobu nr 2. Dno grobu starannie wyłożono płaskimi kamieniami.

Z inwentarza grobowego zachowało się 17 naczyń, w tym 11 popielnic.

Inwentarz:

1. Popielnica szerokootworowa (ryc. 14:1) o wydętym brzuścu z łagodnym załamem umieszczonym w 1/2 wysokości naczynia. Wylew nie zachował się. Brzusiec chropowaty barwy brunatnej. Dno wyodrębnione, płaskie. Średnica brzuśca 25 cm; dna 10 cm. Hipotetyczna wysokość 20 cm.
2. Popielnica szerokootworowa (ryc. 14:2) o wydętym brzuścu, łagodnie załamanym, znajdującym się w 2/3 wysokości naczynia. Wylew nie zachował się. Powierzchnia popielnicy chropowata barwy brunatnej. Dno płaskie. Średnica brzuśca 25 cm, dna 22 cm. Przepuszczalna wysokość 24 cm.
3. Popielnica szerokootworowa (ryc. 14:3) o brzuścu kulistym załamującym się 1/2 wysokości naczynia. Wylew nie zachował się. Powierzchnia naczynia schropowata barwy brunatnej. Dno płaskie. Średnica brzuśca 26 cm, dna 12 cm. Hipotetyczna wysokość 23 cm.
- 3a. Pokrywka czapkowata wpuszczana z wyodrębnionym kołnierzem (ryc. 14:3). Znajdowała się na popielnicy nr 3. Średnica 16 cm. Powierzchnia gładka, czerniona. Posiada ornament jodełkowy.
4. Popielnica szerokootworowa baniasta (ryc. 14:4) o brzuścu kolistym załamującym się w 1/3 wysokości naczynia. Powierzchnia chropowata barwy brunatnej. Dno płaskie o średnicy 12 cm, brzusiec 26 cm, wylew nie zachowany. Rekonstruowana wysokość 20 cm.
5. Popielnica szerokootworowa baniasta (ryc. 14:5) o brzuścu łagodnie załamanym w 2/3 wysokości naczynia. Powierzchnia schropowata

- barwy brunatnej. Wylew nie zachował się. Dno płaskie. Średnica brzuśca 26 cm, dna 10 cm. Przypuszczalna wysokość 24 cm.
- 5a. Pokrywka czapkowata wpuszczana z wyodrębnionym kolnierzem (ryc. 14: 5). Znajdowała się na popielnicy nr 5. Powierzchnia gładka, czerniona. Średnica 17 cm.
6. Popielnica szerokootworowa baniasta (ryc. 14: 6) o brzuścu łagodnie załamany w 2/3 wysokości naczynia. Szyja nie zachowała się. Powierzchnia schropowana barwy brunatnej. Dno płaskie o średnicy 27 cm; wylew nie zachowany. Hipotetyczna wysokość 20 cm.
7. Popielnica dwustożkowa, szerokootworowa (ryc. 15: 1) o łagodnie załamany w 2/3 wysokości naczynia brzuścu. Wylew, jak i spora część naczynia nie zachowały się. Powierzchnia schropowana barwy brunatnej. Dno płaskie. Średnica brzuśca 25 cm, dna 12 cm. Przypuszczalna wysokość 23 cm.
8. Popielnica dwustożkowa, szerokootworowa (ryc. 15: 2) o łagodnie załamany w 2/3 wysokości naczynia brzuścu. Wylew i duża część naczynia nie zachowała się. Powierzchnia schropowana barwy brunatnej. Dno płaskie o średnicy 12 cm; brzusiec 23 cm. Rekonstruowana wysokość 22 cm.
- 8a. Pokrywka miskowata (ryc. 15:2), cienkościenna, czerniona o średnicy 18 cm. Znajdowała się na popielnicy nr 8.
9. Popielnica dwustożkowa, szerokootworowa (ryc. 15:3). Brzusiec łagodnie załamany w 2/3 wysokości naczynia. Wylew, wraz z górną częścią popielnicy nie zachował się. Powierzchnia naczynia chropowana barwy brunatnej. Dno płaskie. Średnica brzuśca 22 cm, dna 12 cm. Przypuszczalna wysokość 21 cm.
- 9a. Pokrywka miskowata (ryc. 15:3), cienkościenna o średnicy 17 cm, czerniona. Znajdowała się na popielnicy nr 9. W znacznej mierze rekonstruowana.
10. Naczynie baniaste (ryc. 15:4) o brzuścu prawie kolistym i brzegu lekko wychylonym na zewnątrz. Dno płaskie. Średnica wylewu 10 cm; brzuśca 13 cm; dna 7 cm. Wysokość 11 cm.
- 10a. Kubek (ryc. 15:4) znajdujący się wewnątrz naczynia nr 10. Szerokootworowy o brzuścu dwustożkowym, dość ostro załamany. Szyja wyodrębniona, wysoka. Naczynie cienkościenne, czernione. Dno płaskie. Średnica wylewu 4 cm; brzuśca 5 cm; dna 2,5 cm. Wysokość 5,5 cm.
11. Kubek (ryc. 15:5) szerokootworowy o brzuścu dwustożkowym załamany dość ostro w 1/3 wysokości naczynia. Szyja

- wyodrębniona, dość wysoka. Ucho taśmowate osadzone od krawędzi do nasady szyi. Naczynie cienkościenne barwy czarnej. Dno płaskie. Szerokość wylewu 10 cm, brzuśca 12 cm, dna 5 cm. Wysokość 12 cm.
12. Kubek (ryc. 15: 6) szerokootworowy o brzuścu dwustożkowym dość ostro załamany w 1/4 wysokości naczynia. Szyja wyodrębniona, dosyć wysoka. Ucho taśmowate osadzone prosto od krawędzi nasady szyi. Naczynie cienkościenne barwy czarnej. Dno nieznacznie wklęsłe. Średnica wylewu 4 cm, brzuśca 5 cm, dna 3 cm. Wysokość 5,5 cm.
13. Kubek (ryc. 15: 7) szerokootworowy o brzuścu dwustożkowym dość ostro załamany w 1/4 wysokości naczynia. Szyja wyodrębniona, dość wysoka. Ucho taśmowate osadzone prosto od krawędzi do największej wyđętości brzuśca. Powierzchnia gładka, czerniona. Dno płaskie. Szerokość wylewu 4,5 cm, brzuśca 5 cm, dna 3 cm; wysokość 6 cm.
14. Miska (ryc. 15: 8) cienkościenna, czerniona. Dno średnicy 4 cm; wylew 11 cm; głębokość 4 cm.
15. Czerpak (ryc. 15: 9) cienkościenny, czerniony. Ucho taśmowate osadzone prosto. Dno wyodrębnione szerokości 11 cm; głębokość 6 cm.

OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA

Konstrukcje grobowe:

Budowa grobów do tej pory odkrytych na tym cmentarzysku jest jednorodna. Składały się one z komór grobowych, prawdopodobnie przykrytych płaszczem kamiennym, zachowanym tylko w przypadku grobu nr 1. Wymiary komór były podobne. Wahały się od 2,0 x 0,8 m (grób nr 1) do 1,6 x 0,6 m (grób nr 3). Orientacja wszystkich grobów była zbliżona, węższą ścianą skierowaną ku północy. Generalną zasadą konstrukcyjną było usytuowanie w północnej ścianie starannie dobranego, bardzo dużego kamienia. Wstępują one we wszystkich grobach. Stanowiły wsparcie konstrukcji sklepienia utworzonego z wysuwanych w głąb grobu starannie dobranych kamieni. Patrząc na rzuty zniszczonych grobów 2 i 3 możemy chyba i na nie rozszerzyć rozwiązanie zastosowane w zachowanym grobie nr 1. Konstrukcja taka

była jednorodna technicznie i raczej nie mogła być przebudowywana. Wymagała dobrej znajomości wiedzy inżynierskiej.

W części południowej znajdowało się miejsce wkładania popielnic. Zachowało się ono tylko w przypadku nienaruszonego grobu nr 1. Obramienie stanowiły dwa kamienie. Do nich dostawiano płaską płytę dość dużych rozmiarów, odsuwaną prawdopodobnie na czas wstawiania kolejnego pochówku. Staranność o stabilizację konstrukcji zamknięcia widać po wzmocnieniu tej płyty małymi otoczakami.

Komorę grobową pokrywał płaszcz kamienny zachowany tylko w przypadku grobu nr 1. Znajdował się on także w południowej części konstrukcji. Potwierdza to tezę L. J. Łuki, że w przypadku takich grobów pochówki zmarłych osób kolejno wstawiano do grobu [Łuka 1968, s.49]. Ponieważ jednorodny charakter konstrukcji nie pozwalał na jej rozbudowę, naczynia układano także jedne na drugich. Spiętrzenie naczyń możliwe było właśnie poprzez zastosowanie sklepienia.

Nie wiadomo jak wyglądała południowa partia grobów nr 2 i 3. Przypuszczamy, że podobnie.

W obu grobach (nr 1 i 3) zachowało się wyłożenie dna grobu płaskimi płytami. Stanowią one posadzkę, która w grobie nr 1 podnosiła się lekko ku wejściu. Tylko w grobie nr 1 zachowała się częściowo warstwa gliny leżąca na tej posadzce. To, że występuje ona tylko w pobliżu ścian konstrukcji może być skutkiem eksploracji.

Trudnym zadaniem jest przyporządkowanie konstrukcji grobu nr 1 do poszczególnych typów wymienionych przez L. J. Łukę [Łuka 1968, s. 33 – 74]. Przez swą formę zewnętrzną nawiązuje do grobów kurhanowych znanych z Pomorza (Gniewino, Mściszewice) [Łuka 1968, s. 45]. Być może zastosowanie płaszcza kamiennego zamiast nasypu ziemnego jest nawiązaniem do tradycji łużyckiej. Na pewno nie jest to grób obwarowany jak w Warszawie – Nowodworach, choć ich wymiary są dość podobne. W rzucie, rozmiarach i dolnej części konstrukcji przypomina grób ze Złotopola, woj. kujawsko-pomorskie datowanego raczej na okres halsztacki D [Sobczyk 1995, s. 299, ryc. 2]. Jednakże i ten grób prawdopodobnie jest grobem obwarowanym.

Najbliższym, pod względem idei konstrukcji sklepiennej, grobowi z Kręcieszek jest typ małego bezpopielnicowego grobu skrzynkowego nr 2 z Korytnicy. Tutaj również została zastosowana zasada wysuwanych płyt kamiennych do wnętrza grobu [Arct, Matoga 1995, s. 274, ryc. 5]. Datowany jest on na przełom okresu halsztackiego D i wczesnego okresu lateńskiego. Grób w Korytnicy ma średnicę 50 cm, zaś w Kręcieszkach

blisko 2 m długości. Różnica w skali jest ogromna. Taki typ rozwiązania przekrycia znany jest w wielu kulturach, również z tego okresu.

Ceramikę z grobu nr 1 datujemy na okres halsztacki D i wczesną fazę okresu lateńskiego. Ponieważ nie był on raczej przebudowywany, stanowiąc jednolitą formę konstrukcyjną, musiał być zbudowany już w okresie halsztackim D. Możliwe, że grób nr 2 i 3 powstały w tym samym czasie, być może nieco później niż grób nr 1.

Ceramika:

W trzech grobach odkrytych na stanowisku znaleziono łącznie 77 naczyń i pokrywek, z czego 34 okazy to naczynia różnej wielkości, którym przypisujemy funkcję popielnic. Ponadto znajdowało się 5 kubków i 2 dzbanki. Kolejną kategorię stanowią misy i czerpaki w liczbie 31. W trakcie eksploracji 17 popielnic miało pokrywy, natomiast pozostałe pokrywy, misy i czerpaki leżały obok naczyń.

Niewątpliwie najciekawszym zespołem form ceramicznych jest zespół pochodzący z grobu 1. Znajdowało się w nim 25 dużych naczyń, w tym 23 typowe, określane jako popielnice. Również do nich zaliczyliśmy jeden dzban z odtraconym uchem, zawierający szczątki kostne oraz jeden z uchem zachowanym, w którym znajdowała się bardzo mała ilość kości. Także w niektórych kubkach znajdowano śladowe ilości przepalonych kości.

Ponadto w grobie 1 zachował się zespół składający się z miski i nakrywającej ją pokrywki. Nie znaleziono w nim kości. Jednakże układ złożenia tego zespołu do grobu wydaje się być celowym.

Łącznie w grobie znajdowało się 56 zabytków ceramicznych, w tym 23 naczynia określane jako „typowe” popielnice, dwa dzbanki, 5 kubków, oraz 26 pokrywek i mis. Misy były wykorzystywane jako pokrywki, znajdowano je również leżące obok naczyń, co może sugerować, że zsunęły się one w trakcie użytkowania grobu. W jednym przypadku fragment pochodzący z pokrywki nr 13a był wykorzystany jako przykrycie popielnicy nr 34.

Większość popielnic to naczynia baniaste z wyraźnie wyodrębnioną szyją zaliczane do typu 3b, 3c, oraz 4 według B. Chomentowskiej [Chomentowska 1969, s. 203]. Trzy naczynia miały formę jajowatą. Cztery naczynia posiadały kształt dwustożkowy o bardzo słabo zaznaczonym wylewie i dość ostrym załomie brzuśca, znajdującym

się w połowie wysokości naczynia. Kształt beczułkowaty miały dwie małe popielnice.

Większość popielnic nie była ornamentowana. Do naczyń ornamentowanych zaliczamy popielnice nr 1, 3, 9, 10, 11, 13, 18, 20. Popielnice nr 1 i 11 miały doklejana plastyczna listwę na granicy wylewu i brzuśca. Naczynia o podobnym zdobieniu znaleziono w Grabku stan. 11 [Muzolf, Lorkiewicz 2005, ryc. VIII, 19, s. 198]. Datowane jest ono przez autorów na okres lateński A/B, a pochodzące z grobu kloszowego. Dodajmy, że popielnice z Kręcieszek znajdowały się w górnym poziomie występowania naczyń, w środkowej części grobu, obydwie przechylone. Sugeruje to, że były one wstawione do grobu jako jedne z późniejszych. Tego typu naczynia występują również w mazowieckich grobach kloszowych i nawiązują do najstarszej fazy kultury pomorskiej na tych terenach. Przykładem może być naczynie z Transboru, woj. mazowieckie [Andrzejowska 1995, s. 135]. Datowane jest ono na okres halszacki D.

Innym sposobem ornamentowania naczyń to ryty na granicy szyi i brzuśca poziomych nakłuć. W Kręcieszkach mamy trzy takie naczynia (nr 10, 13, 20). Znajdowały się one w środkowej partii grobu, przy jego wschodniej ścianie. Popielnice 10 i 13 były ustawione bezpośrednio na dnie, naczynie nr 20 znajdowało się w górnej warstwie występowania naczyń prawdopodobnie jako dostawione później. Możliwe, że pochodzi ono z późniejszego okresu, posiada bowiem inna tektonikę oraz dwa schematycznie zaznaczone uszka. Ornament kresek znajduje się również na naczyniu nr 9, gdzie współwystępuje z ornamentem paznokciowym. Tego typu zdobienie znajduje się na naczyniu pochodzącym ze Sławęcina woj. wielkopolskie a znalezione w trójkomorowym grobie skrzynkowym [Jadczykowa 1992, tabl. XII, 10, s. 234].

Kolejnym rodzajem ozdoby był ornament w postaci nakłuwanych kółek umieszczony na granicy szyi i brzuśca (nacz. nr 3). Znajdowało się ono w północnej części grobu, co sugeruje, że było ono wstawione do niego jako jedno z pierwszych. Podobne naczynie pochodzi z Sarnówka, woj. łódzkie i datowane na okres halszacki [Jadczykowa 1992, tabl. XI, 1, s. 232].

Ornament z kółek, tym razem w formie nakładanych płaskich guzków połączonych w pary występuje na popielnicy nr 18 znalezionej w środkowej partii grobu. Podobne zdobienie współwystępujące z rytymi liniami falistymi pochodzi z grobu skrzynkowego z Wilkowic, gm. Poddębice, woj. łódzkie. Zaliczane jest ono również przez Irenę Jadczykową do najstarszych materiałów kultury pomorskiej na obszarze Polski Środkowej [Jadczykowa 1992, s. 219]. Jednakże ornament

połączonych płaskich guzków, któremu nie towarzyszą ryty występujący na naczyniu kultury pomorskiej pochodzi z pobliskiego Kręcieszkom cmentarzyska we Florku stan. 13, gm. Kutno. Znaleziono je w grobie skrzynkowym nr 6 datowanym na wczesny okres lateński. Również B. Chomentowska tego typu ornament łączy z okresem lateńskim A [Chomentowska 1969, s. 228].

Kolejną kategorią naczyń są popielnice jajowate nr 4, 6, 7. Ponieważ wszystkie znajdowały się w północnej partii grobu uważamy, że należą do najstarszych. Jednemu z tych naczyń przyporządkowano pokrywkę obejmującą z kielichowato zagłębionym uchwytem. Pokrywki te są według M. Andrzejowskiej wiązane z kulturą łużycką [Andrzejowska 2005, s. 132].

Naczynia dwustożkowe (nr 19, 25, 26, 28) stanowią grupę o jednolitej tektonice. Mają one szyję krótką, bardzo słabo wyodrębnioną, załom brzuśca znajduje się zawsze w połowie wysokości naczynia. Znajdowały się one w grobie w jednym, zwartym zgrupowaniu, w jego południowej części. Prawdopodobnie nawiązują do ceramiki fazy wielkowiejskiej kultury pomorskiej.

Z tegoż grobu pochodzą również dwa dzbany. Jeden, z odtrąconym uchem przykryty czerpakiem również z odtrąconym uchem, oraz dzban z uchem zachowanym. Były one cienkościenne, czernione. Dość wysoka szyja może także świadczyć o ich wczesnej metryce. W obydwu znaleziono kości.

Grób zawierał także 5 kubków, w tym jeden z odtrąconym uchem. Pozostałe cztery miały zachowane ucha. Jeden z nich był zdobiony ornamentem nakłuć, tworzących linie zygzakowatą. Podobne kubki znaleziono w grobie nr 19 na stanowisku Konstantynów Ignacew, stan. 18 [Muzolf, Lorkiewicz 2005, s. 205] datowanym przez autorów na okres lateński A/B.

Ostatnią kategorią zabytków ceramicznych pochodzących z grobu numer 1 są pokrywy, misy i czerpaki. Takie rozgraniczenie uwzględnia morfologię naczyń. W większości przypadków także misy, obok tradycyjnych pokryw, spełniały również rolę nakryć naczyń.

Klasycznym przykładem pokryw są wpuszczane pokrywy czapkowate. Posiadają one formę z podwiniętą krawędzią nawiązującą do ceramiki łużyckiej. Specyficzny kształt ma wpuszczana pokrywa czapkowata o wyraźnie zarysowanym kołnierzu w kształcie walca.

Do tradycji łużyckiej nawiązują również pokrywki obejmujące z uchwytem o kielichowatym zagłębieniu. M. Andrzejowska łączy taki kształt uformowania uchwytu, z wpływem grupy śląskiej kultury

łużyckiej napływającej w okresie halsztackim na tereny Wielkopolski i Polski Środkowej [Andrzejowska 2005, s. 134 oraz ryc. 6]. Znalezione je przykładowo w grobie nr 1 z Dziekcinowa, pow. Otwocki, woj. mazowieckie, w Sarnówku, woj. łódzkie czy Gledzianówku, woj. łódzkie [Andrzejowska 2005, s. 132, ryc. 6].

Funkcje pokryw spełniają również miski o kształcie od kolistego, do form o wyraźnie wyodrębnionym dnie i zarysującym się kołnierzu. Podobne kształty przybierają misy z Konstantynowa Łódzkiego – Ignacewa stan. 18, czy z Grabka stan. 11 [Muzolf, Lorkiewicz 2005, Ryc. 7:4,5; ryc. 11:8]. Ciekawy kształt ma misa (tabl. XI, 13) o wyodrębnionym brzegu, w jednym miejscu uformowanym na kształt jakby lejka.

Z ceramiki znajdującej się w grobie numer 2 pozostała tylko jedna popielnica z chropowaconym brzuścem, wyraźnie wyodrębnionym wylewem i listwą plastyczną na styku wylewu i brzuśca. Należy ona do typu 5 według B. Chomentowskiej [Chomentowska 1969, s. 203], lub typu 1c według I. Jadczykowej [Jadczykowa 1995, ryc. 6, s. 148]. Naczynia takie spotykamy na przykład w grobach skrzynkowych w Gledzianówku, woj. łódzkie [Jadczykowa 1995, ryc. 6, s. 148]. Wiążemy je raczej z lateńską fazą kultury pomorskiej. Bardzo podobne naczynie pochodzi z Rychłocic. Datowane jest ono natomiast na okres halsztacki D.

Popielnice pochodzące z grobu numer 3 mają bardziej jednolitą tektonikę. Z reguły są to naczynia o baniastym, chropowaconym brzuścu, którego załamanie mieści się w 1/2 – 1/3 wysokości naczynia. Podobne naczynia znajdujemy na cmentarzysku w Gledzianówku stan. 1, grób nr 41 czy w grabku stan. 11. datowane są one raczej już na okres lateński.

Trochę inną formę mają pozostałe 3 popielnice. Wydają się być zbliżone do typu III B wydzielonego przez B. Muzolfa [Muzolf, Lorkiewicz 2005, ryc. 15]. Jednakże mają one bardziej podciętą partię przydenną.

Ten typ naczyń był przykryty misami o kulistym kształcie. Pokrywy posiadają również naczynia baniaste. Jednakże w tym przypadku, są one w typie pokryw wpuszczanych z podwinętą krawędzią. Jedna z nich ma ornament jodełkowy.

W grobie numer 3 znajdowało się także małe naczynie beczułkowate, z wyodrębnionym brzegiem wychylonym na zewnątrz. W tym naczyniu znajdował się mały czerniony kubek. Pozostałe trzy czernione kubki również posiadały taśmowate ucha umieszczone od

brzegu do nasady szyi. Brzuśce tych kubków miały kształt dwustożkowy; załamywały się w 1/4 wysokości naczynia.

Do pozostałej kategorii naczyń zaliczyć można jeszcze jeden czerpak i misę.

Materiał ceramiczny zachowany w grobie nr 1 reprezentuje formy charakterystyczne dla okresu halsztackiego i wczesnego okresu lateńskiego. Wskazuje to na długotrwałe użytkowanie tego grobu, co potwierdza ilość zachowanych naczyń. Trochę inaczej przedstawia się sytuacja w materiale pochodzącym z grobu nr 2 i 3. Nie możemy analizować pełnego wyposażenia grobowego, a jedynie bazujemy na wybiórczo zachowanych naczyniach. Jednakże wydaje nam się, że formy ceramiczne pochodzące z tych grobów są młodsze od wyposażenia grobu nr 1 i możemy je datować na przełom okresu halsztackiego i lateńskiego, bądź na wczesny okres lateński.

Ozdoby z kości:

W popielnicy nr 26 pochodzącej z grobu nr 1 zachowały się fragmenty ozdób z kości zwierzęcych (ryc. 16: 1). Posiadają one zdobienie w postaci poprzecznych nacięć, oraz kółek. Po wyklejeniu miały wydłużony kształt i początkowo interpretowaliśmy je jako szpile.

D. Makowiecki wykluczył, że są one wykonane z kości ptaka, przypuszczając, że ozdoby te sporządzono z kości lub poroża ssaków. Wyraźne zaokrąglenie jednego z końców ozdoby może świadczyć, iż są to pozostałości ozdobnego grzebienia, który miał funkcje nie tyle praktyczną, co raczej dekoracyjną.

To stwierdzenie wydaje nam się słuszne, jeżeli przyjmiemy, że niektóre z przedstawień na popielnicach twarzowych wyobrażają grzebienie. Umieszczano je głównie na prawej stronie popielnicy [Kwapiński 2005, s. 310]. Ryty grzebieni występują dość często na popielnicach twarzowych pochodzących z Pomorza, jak i również z innych obszarów. Najbliższe stanowisku w Kręcieszkach przedstawienie, które może wyobrażać grzebienie znajduje się na popielnicy twarzowej w Wielkiej Nowej Wsi gm. Parzęczew, woj. łódzkie [Jadczykowa 1992 tabl. 14: 1]. Natomiast w materiale archeologicznym fragmenty dwóch grzebieni znajdujemy w Brześciu Kujawskim, stan. 3. Pochodzą one z obiektu interpretowanego jako dom kultury łużyckiej datowany na okres halsztacki [Grygiel 1995, s. 338, oraz tabl. 24]. Tutaj jednakże zachowały się górne elementy grzebienia,

posiadające otwór do zawieszania. Taki właśnie wiszący grzebień widać prawdopodobnie na popielnicy w wielkiej Nowej Wsi. Szerokość zębów grzebienia znalezionej w Kręcieszkach i w Brześciu Kujawskim jest zbieżna.

Ozdoby ze szkła:

W popielnicy nr 19 również pochodzącej z grobu nr 1 znaleziono część niebieskiego paciorka (?) silnie przekształconego pod wpływem wysokiej temperatury.

Zabytki metalowe:

Zabytki wykonane z tego surowca również pochodzą tylko z grobu nr 1.

Z ozdób znajdujących się w komorze grobowej zachowała się brązowa zawieszka (ryc. 16:3). Składa się ona z trzech kółek o średnicy 20 mm wykonanych z drutu o przekroju 2 mm, umocowanych w uchwycie. Leżała ona na brzuścu popielnicy nr 28. Zawieszki, a zasadzie kolczyki należą do licznej grupy zabytków metalowych znajdujących w wyposażeniu grobów kultury pomorskiej. Typ reprezentowany przez okaz z Kręcieszek nie został sklasyfikowany przez M. Andrzejowską [Andrzejowska 1981, s. 187]. Analogiczny okaz znaleziono w Warszawie – Nowotworach, w popielnicy z grobu nr II datowany na okres halsztacki D i lateński A [Antoniewiczowa 1929, s. 146].

Zawieszkę tę poddano analizie. W skład badanej próby wchodzi odpowiednio, w stosunku wagowym: miedź 87,14%; cyna 7,37%, ołów 2,08%; tlen 2,01%; żelazo 0,65%; krzem 0,23%; siarka 0,23%.

Jest to więc brąz o dużym zanieczyszczeniu ołowiem.

W komorze grobowej znajdowały się jeszcze dwa silnie skorodowane zabytki żelazne w kształcie kółek.

W popielnicy nr 10 znaleziono żelazne szczypczyki o długości 8 cm i trójkątnym końcu, w typie 1 A, według S. Czopka [Czopek 1992, ryc. 23]. Szczypczyki (ryc. 16:2) należą do dość popularnej kategorii zabytków występujących w grobach kultury pomorskiej. Znane są zarówno z Pomorza, przykładowo w Glinie Starym, pow. Kartuzy, na Podlasiu w Drohiczynie, czy na Mazowszu w Warszawie – Nowotworach. Typ reprezentowany przez okaz z Kręcieszek należy do najczęściej spotykanych. Są one generalnie datowane na okres halsztacki

D i początek okresu lateńskiego. Wyróżnikiem jest tutaj także surowiec. Sugeruje się, że egzemplarze żelazne są charakterystyczne dla młodszej fazy kultury pomorskiej.

Dokładna eksploracja popielnic pochodzących z grobu nr 1, pozwoliła na zaobserwowanie śladów tlenków miedzi i żelaza występujących na przepalonych kościach. Wśród 21 naczyń zawierających kości w 9 przypadkach zaobserwowano ślady występowania obu tych tlenków. W jednym, były to ślady tylko tlenku żelaza. Daje nam to obraz wyposażania zmarłych przed kremacją w ozdoby, które podczas spopielenia ulegały destrukcji. Cecha charakterystyczną jest to, że oba metale: żelazo i brąz współwystępowały ze sobą jako surowiec.

Podsumowanie:

Cmentarzisko ludności kultury pomorskiej w Kręcieszkach stanowi posiada jednorodny charakter. Dotychczas odkryte groby mają taki sam rodzaj konstrukcji i podobne rozmiary. Nie stwierdzono dotąd współwystępowania na nim innych typów pochówków. Wśród odkrytych do tej pory trzech grobów wyróżnia się zwłaszcza oznaczony numerem 1. Zaliczany jest do grobów wielopopielnicowych, w których składano od 21 do 25 urn. Jego szczególną cechą jest to, że został całkowicie wypełniony popielnicami i stanowi zwarty, zamknięty zespół. Występuje w nim wiele typów naczyń. Od dwustożkowych, poprzez jajowate do baniastych. Również pokrywki mają różnorodną formę: od czapkowatych z podwiniętą krawędzią, poprzez obejmujące z uchwytem kielichowatym zagłębieniu do mis używanych jako pokrywki. Naczynia pochodzące z grobu nr 2 i 3 mają podobny charakter.

Bardzo ciekawa jest konstrukcja grobu 1. Jądro budowli stanowi komora przekryta ciekawą formą inżynierską, przypominającą sklepienie pozornie. Dowodzi to dużej wiedzy budowlanej twórców tego grobu. Już w założeniu był to obiekt przeznaczony dla dużej liczby pochówków, co potwierdza liczba złożonych w nim popielnic. Możemy przypuszczać, że składano w nim szczątki osób należących do dużej rodziny i był użytkowany przez długi okres czasu.

O ile materiał ceramiczny reprezentuje formy charakterystyczne dla okresu halsztackiego D i wczesnej fazy okresu lateńskiego to powstanie samej budowli datujemy na okres halsztacki.

Groby nr 2 i 3 miały prawdopodobnie podobną konstrukcję, jednakże ich stan zachowania nie pozwala na pełną analizę. Sądząc po

formach ceramicznych pochodzących z grobu nr 3 wydaje się być on młodszy od grobu nr 1.

Pozwala to nam zaliczyć to cmentarzysko do rzadko spotykanych na terenie Polski Środkowej nekropoli grobów wielopopielnicowych o konstrukcji kamiennej. Formy ceramiki wskazują nam, że było ono użytkowane w okresie halsztackim po wczesny okres lateński, a więc należy do najwcześniejszych na tym terenie.

Niniejsze opracowanie nie wyczerpuje wszystkich zagadnień związanych z tym cmentarzyskiem. Należałoby dokonać rzetelnej analizy antropologicznej zachowanych szczątków. Również statyka budowli powinna być poddana głębokiej refleksji, czy wreszcie należałoby wykonać pełne opracowanie form ceramicznych oraz ich wzajemne powiązanie w kontekście kolejności składania do grobu.

Przedstawiona przez nas charakterystyka form ceramiki nie ma charakteru syntetycznego. Jest raczej próbą wstępnej systematyzacji stworzonej głównie na potrzeby datowania.

Literatura:

Arct J. Matoga A.

1995 *Korytnica znana i nieznaną*, Kultura pomorska i kultura grobów kloszowych. Razem czy osobno? Materiały z konferencji w dniach 24 – 26 listopada, Warszawa 1995, s. 171 – 188.

Andzejowska M.

1981 *Kolczyki ludności kultury pomorskiej*, „Wiadomości Archeologiczne”, t. XLVI, z. 2, s. 185 – 234.

1995 *Ponowne spojrzenie na kwestię periodyzacji cmentarzysk kloszowych z Mazowsza i Podlasia* [w:] Kultura pomorska i kultura grobów kloszowych. Razem czy osobno? Materiały z konferencji w dniach 24–26 listopada, Warszawa, s. 127 – 140.

2005 *Nekropolia w Dziecinowie, pow. Otwocki na tle problematyki cmentarzysk pomorsko – kloszowych na Mazowszu* [w:] Aktualne problemy kultury pomorskiej, red. M. Fudziński, H. Paner, Gdańsk, s. 125 – 144;

Antoniewiczowa J.

1929 *Groby ciałopalne w obstawie kamiennej w Nowodworach koło Warszawy*, „Światowit” t. XIII, s. 95 – 148.

Chomentowska B.

1969 *Cmentarzyska kultury pomorskiej na Mazowszu*, „Światowit”, t. XXXI, Warszawa, s. 189 – 280;

Czopek S.

1992 *Południowo – wschodnia strefa kultury pomorskiej*, Rzeszów.

Judezykowska I.

1977 *Cmentarzysko ciałopalne kultury pomorskiej i kultury grobów kloszowych na stanowisku 1 i 2 w Gledzianówku, woj. łódzkie*, „Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi”, nr 24, s. 41 – 61.

1992 *Najstarsze materiały kultury pomorskiej w Polsce środkowej* [w:] Ziemia Polska we wczesnej epoce żelaza i ich powiązania z innymi terenami, red. S. Czopek, Rzeszów, s. 215 – 239.

1995 *Lateńska faza kultury pomorskiej w Polsce środkowej* [w:] Kultura pomorska i kultura grobów kloszowych. Razem czy osobno? Materiały z konferencji w dniach 24 – 26 listopada, Warszawa, s. 141 – 158.

Orygiel R.

Sytuacja kulturowa w późnym okresie halsztackim i wczesnym lateńskim w rejonie Brześcia Kujawskiego, [w:] Kultura pomorska i kultura grobów kloszowych. Razem czy osobno? Materiały z konferencji w dniach 24 – 26 listopada, Warszawa, s. 319 – 360.

Kondracki J.

1978 *Geografia fizyczna Polski*, Warszawa

Kwapiński A.

1955 *Próba systematyzacji wyobrażeń na popielnicach kultury pomorskiej w strefie Południowej* [w:] Aktualne problemy kultury pomorskiej, red. M. Fudziński, H. Paner, Gdańsk, s. 305 – 324.

Luka L. J.

1968 *Obrządek pogrzebowy u plemion kultury wschodniopomorskiej na Pomorzu Gdańskim – Część I*, „Pomorania Antiqua”, t. II, s. 33 – 74.

1971 *Obrządek pogrzebowy i wierzenia u plemion kultury wschodniopomorskiej na Pomorzu Gdańskim – Część II*, „Pomorania Antiqua”, t. III, s. 21 – 100.

Malinowski T.

1969 *Obrządek pogrzebowy kultury pomorskiej*, Warszawa.

Muzolf B., Lorkiewicz W.

2005 *Cmentarzyska w Konstancynie – Ignacowie st. 18 oraz Grabku st. 11, woj. Łódzkie na tle cmentarzysk pomorsko – kloszowych z terenów Polski Środkowej* [w:] Aktualne problemy kultury pomorskiej, red. M. Fudziński, H. Paner, Gdańsk, s. 183 – 222.

Sobczyk P.

1955 *Cmentarzysko skrzynkowo-kloszowe w Złotopolu, stan. 2, woj. wrocławskie*, [w:] *Kultura pomorska i kultura grobów kloszowych. Razem czy osobno?* Materiały z konferencji w dniach 24 – 26 listopada, Warszawa, s. 299 – 307.

Stasiak S.

2003/2004 *Grób nr 1 kultury pomorskiej w Kręcieszkach gm. Bedlno w świetle wykopalisk*, „Kutnowski Biuletyn Muzealny”, t. II, Kutno, s. 25 – 4

Cemetery of the Pomeranian culture in Kręcieszki, Bedlno commune, Kutno district, Łódź voivodship

Summary

A cemetery in Kręcieszki, site 1, is located in Bedlno commune, Kutno district, Łódź voivodship, formerly Płock voivodship.

The site was discovered during field works in 1985. Two years later, in 1987, rescue excavations were conducted. During the first season two graves (1 and 2) were discovered. The excavations were also continued in 1988. At that time, one more grave was discovered and it was given number 3.

The most interesting object is grave 1. It had a chamber in a shape of stone box covered with stones. The dimensions of the box are 2.0 x 0.8 m. It was completely filled with cinerary urns. Totally it contained 56 pottery artifacts, from which 23 vessels were defined as urns.

The vessel forms were from biconical through egg-shaped to globular with a short, distinguished neck. There also occurred three types of lids: cap-shaped with turned up edge, embracing with cup-shaped sunk handles and bows serving as lids.

The grave, after complete filling with urns was closed. In this shape it remained till the exploration.

The construction of the grave took an interesting shape. The core of the construction is a chamber, 2.0 x 0.8 m, covered with construction which resembles seeming vault. It testifies great knowledge of craft by the creators.

The whole construction was covered with stone cover of great size. It probably was not completely dug into the ground. Its upper part may have been covered with earthen mound forming a barrow considerably distinguishing in the surroundings.

The other two graves had an analogous construction. However, they were destroyed. From among the artifacts from grave 2 only one cinerary urn remained. Grave 3 was better preserved and yielded 9 urns.

The only preserved decorations came from grave 1. They are a bronze pendant of rings, iron tweezers from one of the urns and fragments of bone decorations interpreted as pins or elements of a decorative comb.

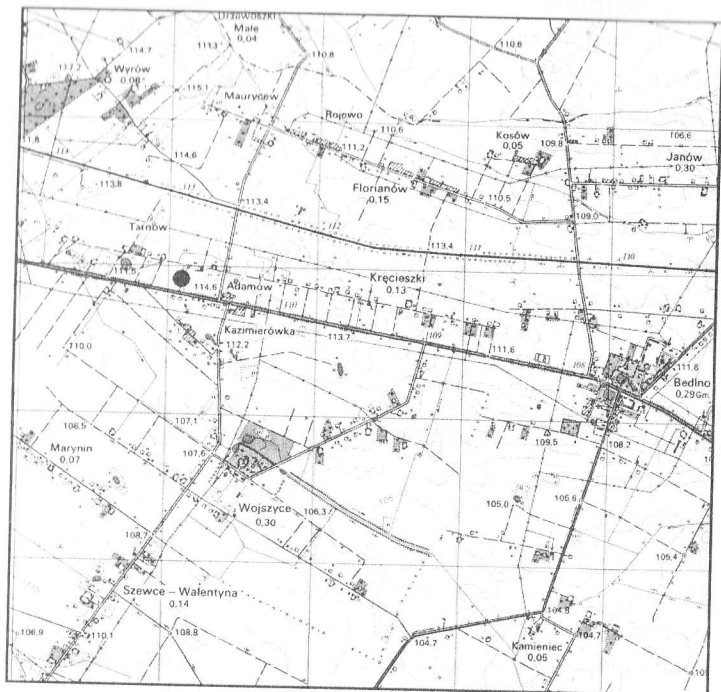
The assemblage of the described vessel forms enables the dating of the use of the cemetery to Halstatt D till the early LaTene period. However, the appearance of the grave constructions themselves, at least in case of grave 1, should be connected with the Halstatt.

Therefore, it is one of earlier objects of this culture in central Poland. It also has a rare form of multi-urn burials.

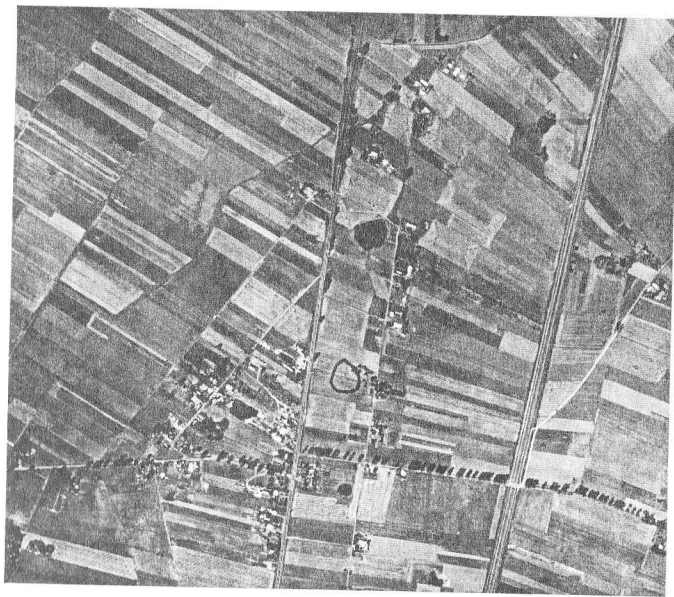
Adresy Autorów:

Mariusz Rychter
Instytut Archeologii
Uniwersytetu Łódzkiego
ul. Pomorska 96
91-402 Łódź

Sylwia Stasiak
Muzeum Regionalne w Kutnie
pl. marsz. J. Piłsudskiego 20
99-300 Kutno

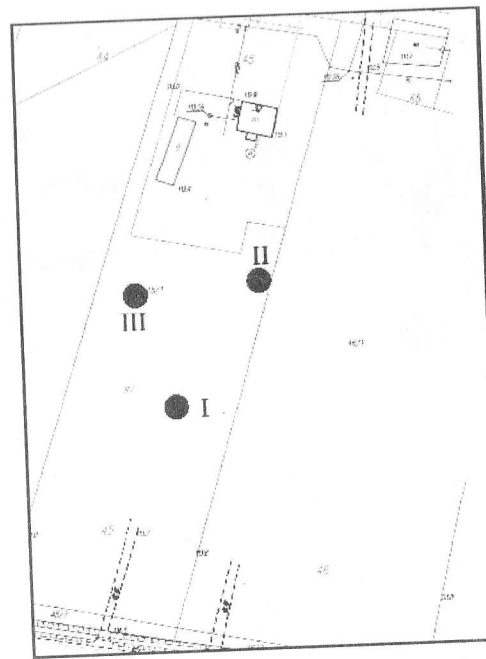

1

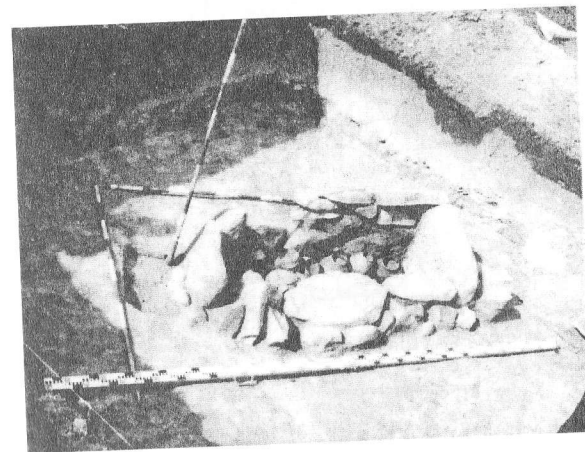

2

Ryc. 1. 1. Lokalizacja cmentarzyska. 2. Zdjęcie lotnicze terenu cmentarzyska. Czarną linią zaznaczono hipotetyczny zasięg.

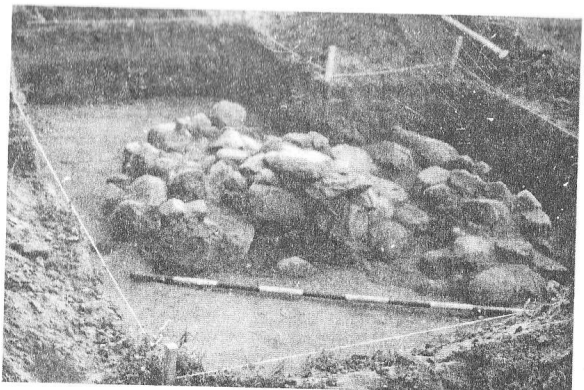

1

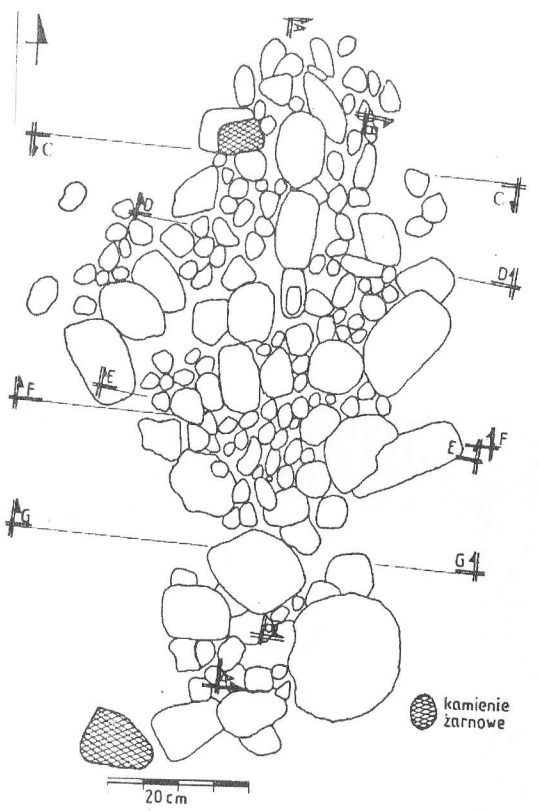

2

Ryc. 2. 1. Lokalizacja grobów. Cyframi rzymskimi zaznaczono numery grobów. 2. Komora grobu nr 1 w trakcie eksploracji.

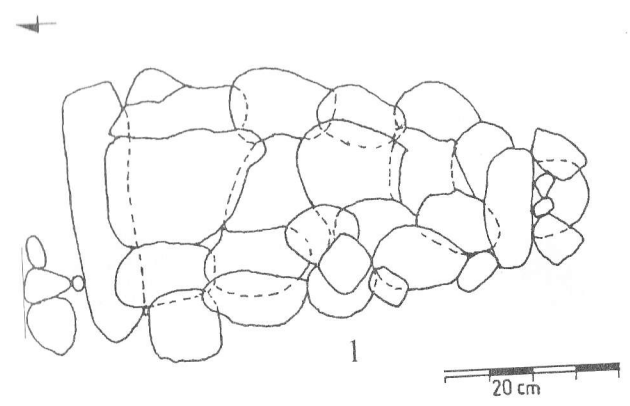
1

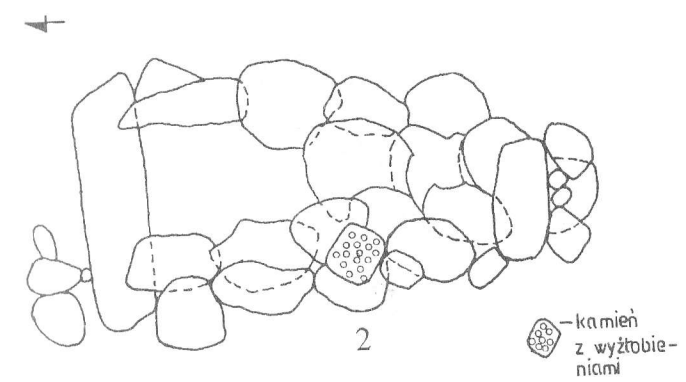
2

Ryc. 3. GRÓB NR 1,

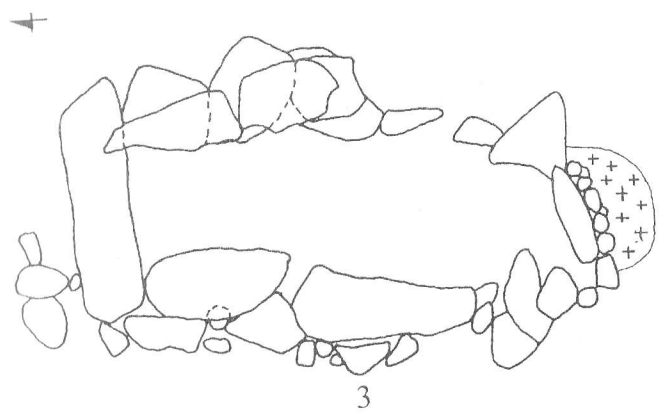
1. Fotografia płaszcza kamiennego w trakcie eksploracji. 2. Rzut płaszcza kamiennego.

1

2

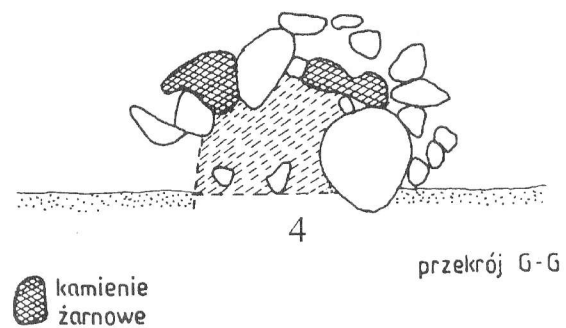
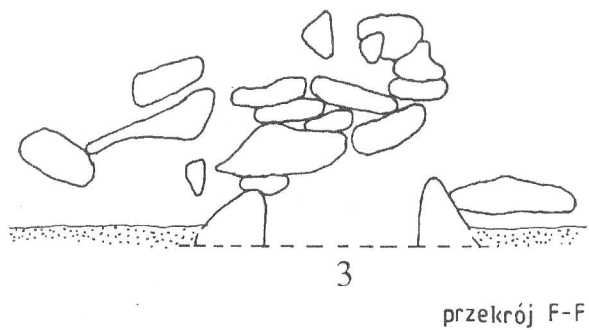
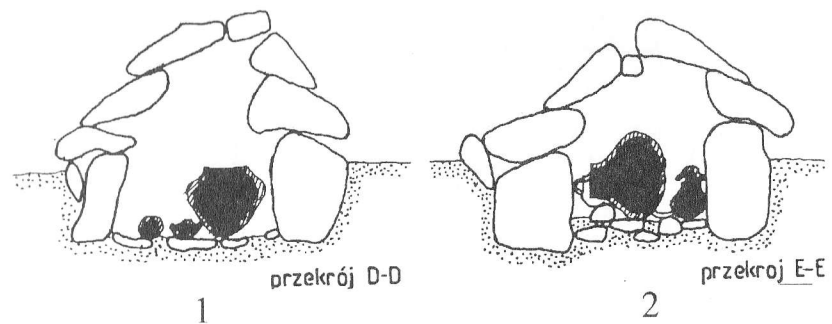

3

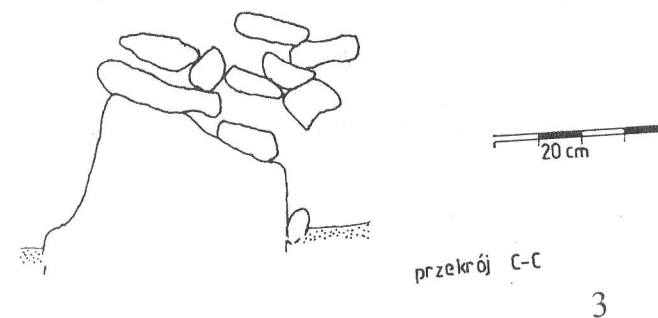
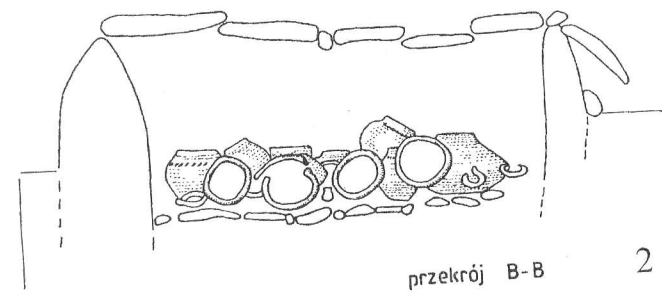
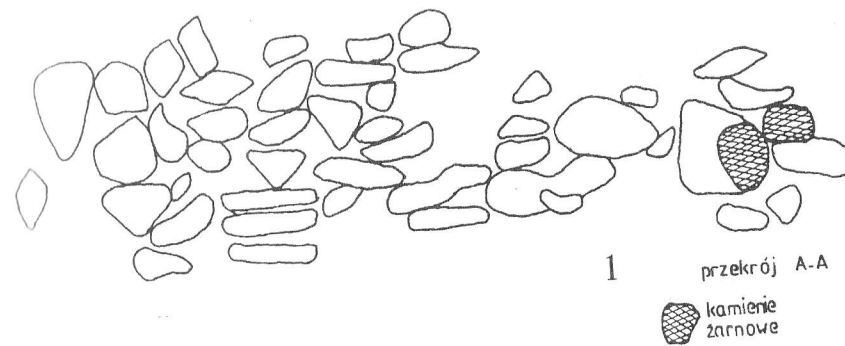
Ryc. 4. GRÓB NR 1

Rzuty konstrukcji komory grobowej w trakcie eksploracji. 1. Po usunięciu płaszcza kamiennego. 2. Po zdjęciu części kamieni z konstrukcji. 3. Stan po całkowitym usunięciu przekrycia komory.

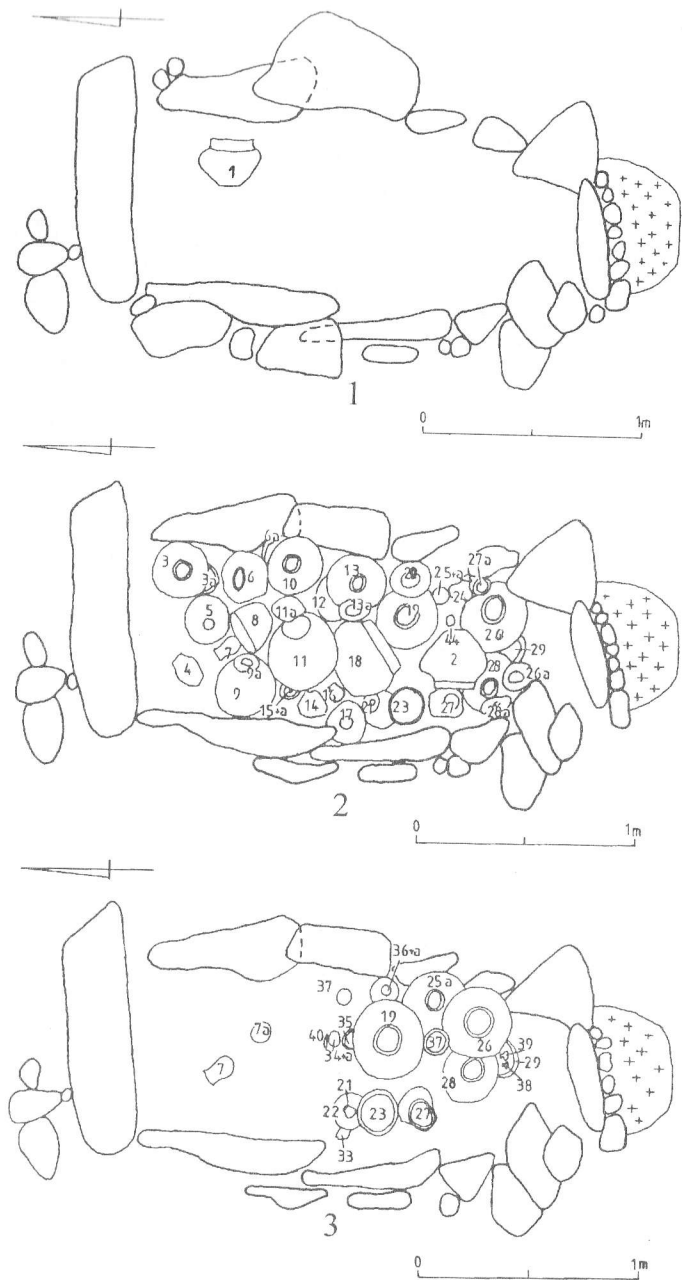

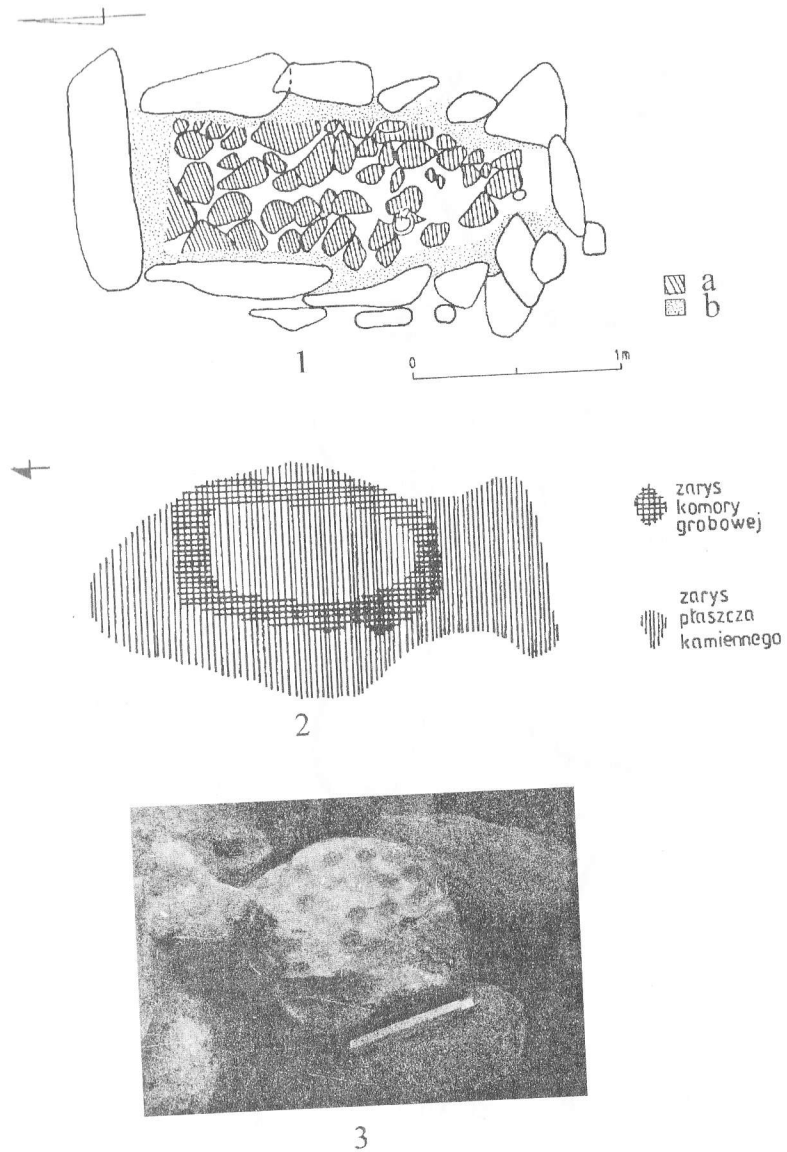
Ryc. 5. GRÓB NR 1
1 - 4. Przekroje poprzeczne przez komorę grobową.

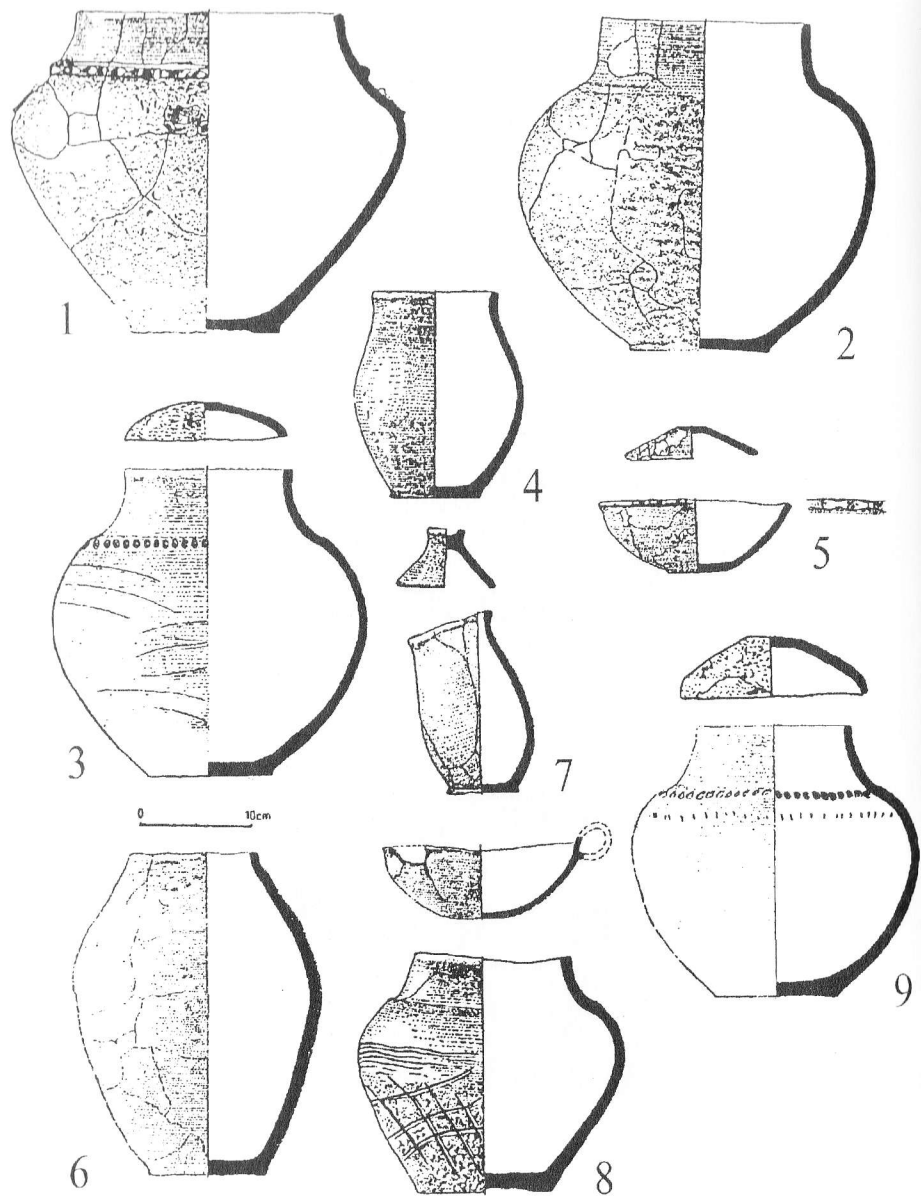
Ryc. 6. GRÓB NR 1
1 - 2. Przekroje podłużne. 3. Przekrój poprzeczny.

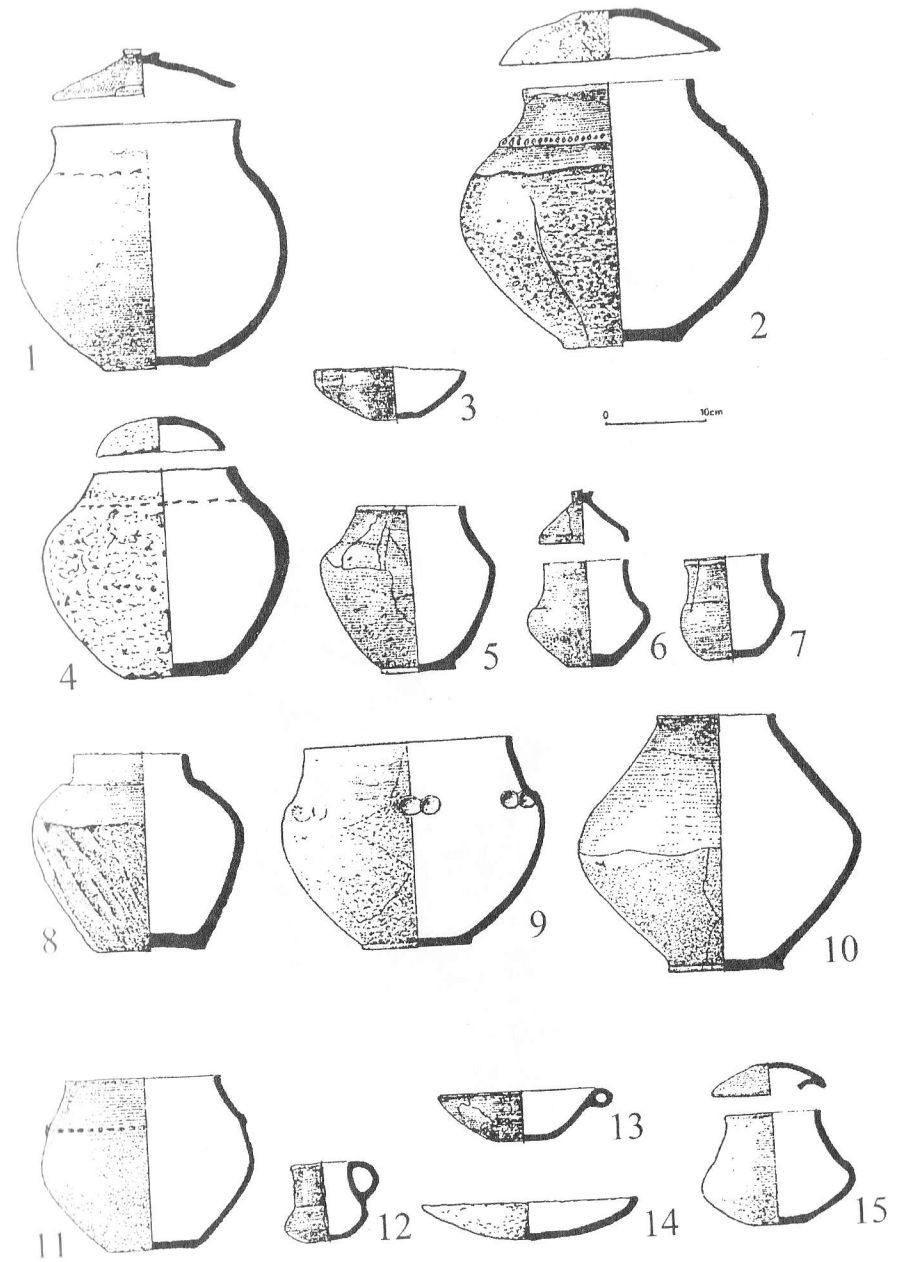
Ryc. 7. GRÓB NR 1
1 – 3. Rozmieszczenie popielnic w grobie.

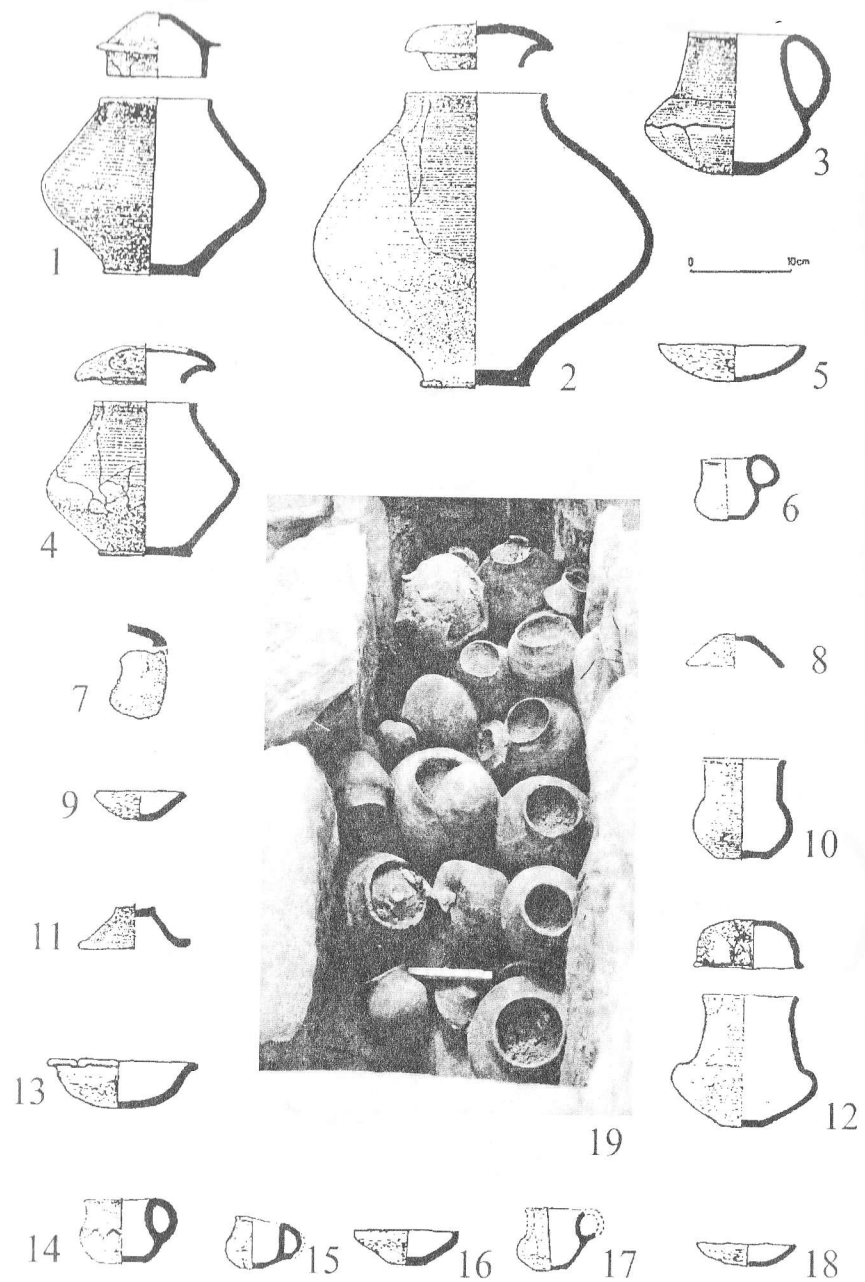
Ryc. 8. GRÓB NR 1
1. Partia przydenna grobu. a) Płaskie kamienie, którymi było wyłożone dno, b) zachowana warstwa gliny. 2. Zarys komory grobowej pod płaszczem kamiennym. 3. Kamień z siedemnastoma wyłobieniami będący częścią konstrukcji komory grobowej.

Ryc. 9. GRÓB NR 1
1-8. Formy ceramiki.

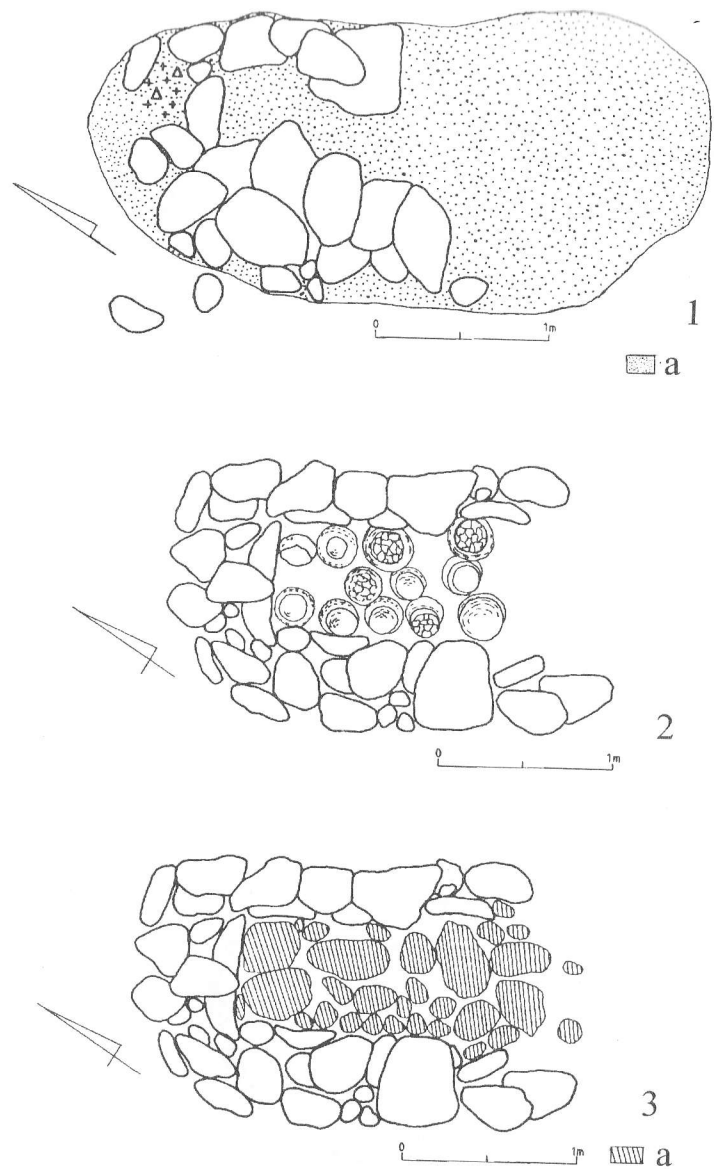
Ryc. 10. GRÓB NR 1
1-15. Formy ceramiki.

Ryc. 11. GRÓB NR 1
1 – 18. Formy ceramiki. 19. Fotografia wnętrza grobu.

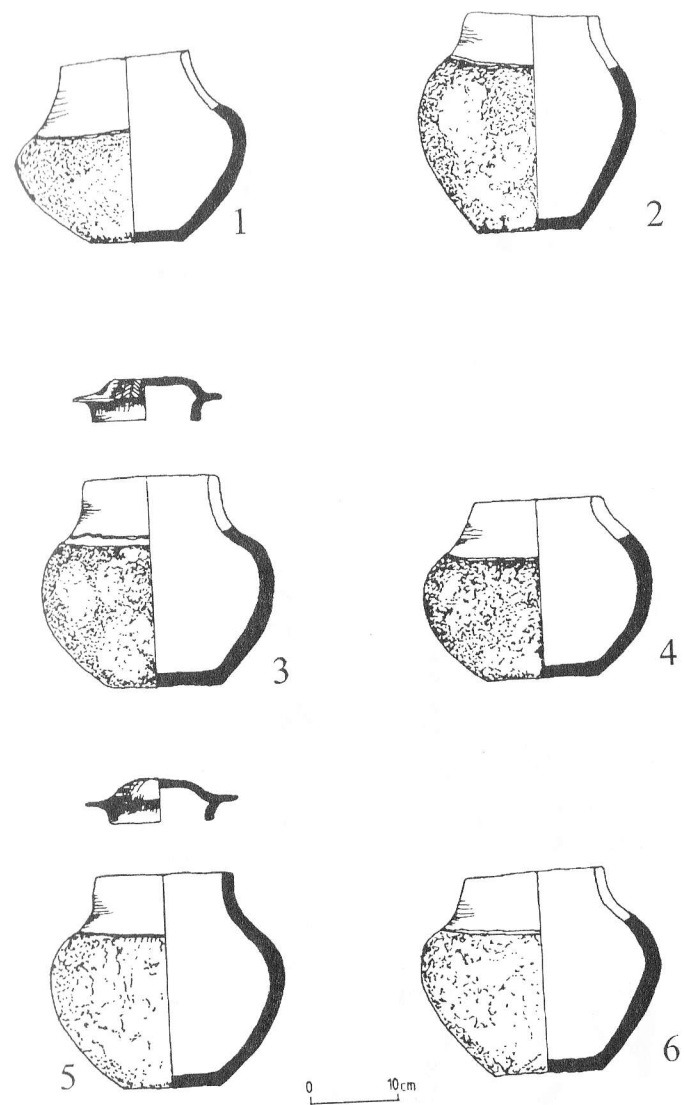

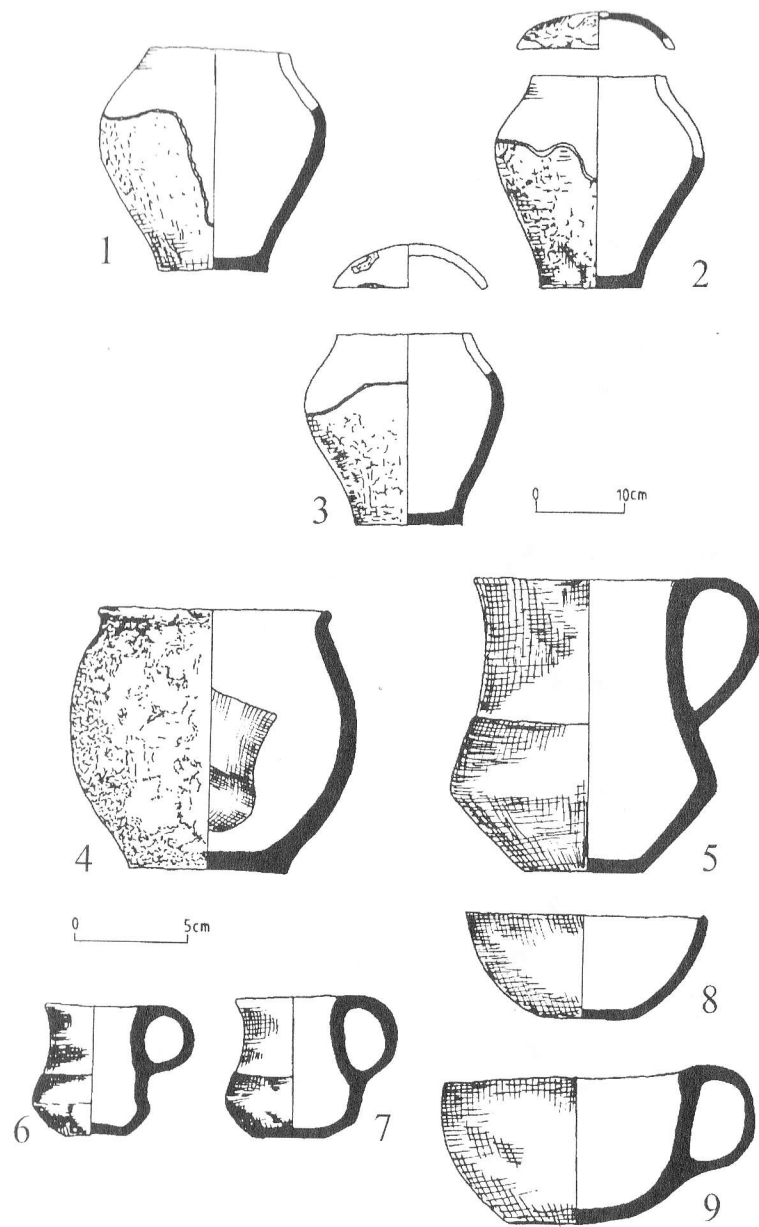
Ryc. 12. GRÓB NR 2
1. Rzut zniszczonego grobu. 2. Zachowana popielnica.

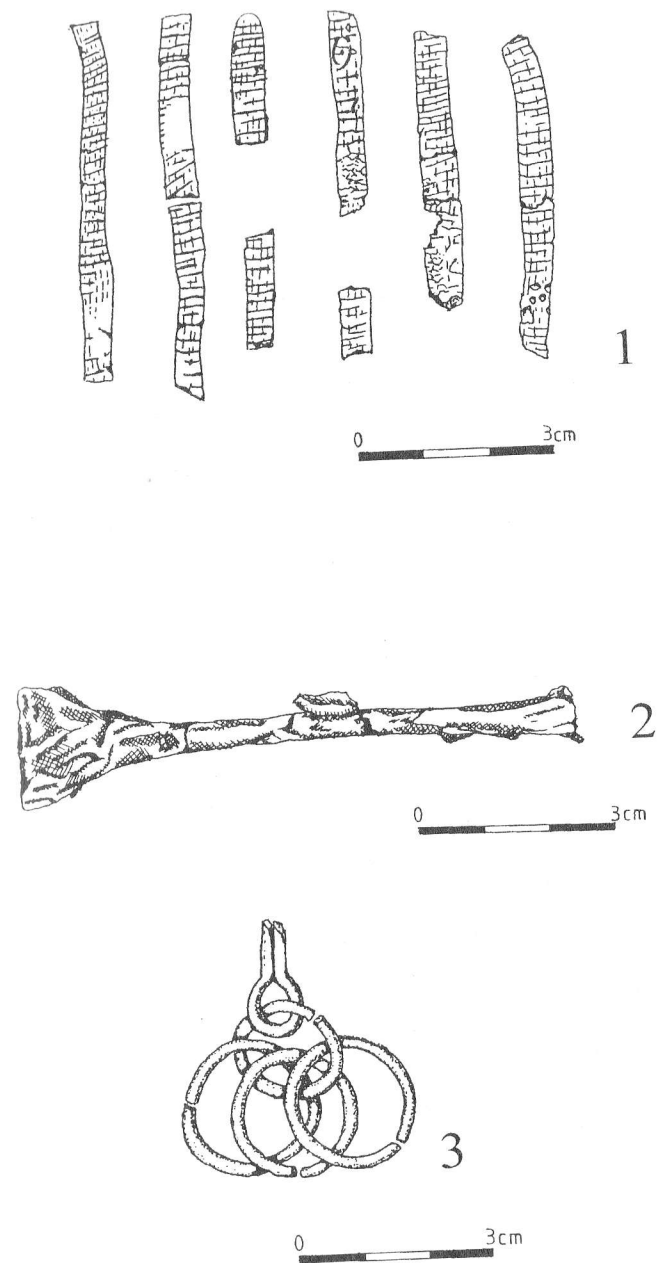
Ryc. 13. GRÓB NR 3

1. Zniszczony grób z zachowanym częściowo przekryciem komory. a) Zarys wkopu
 2. Komora grobowa z zachowanymi popielnicami. 3. Partia przydenna komory grobowej. a) Płaskie kamienie, którymi było wyłożone dno grobu.

Ryc. 14. GRÓB NR 3
1 - 6. Formy ceramiki.

Ryc. 15. GRÓB NR 3
1-9. Formy ceramiki.

Ryc. 16. GRÓB NR 1 OZDOBY
1. Fragmenty ozdoby kościanej. 2. Szczypczyki żelazne. 3. Koleczyk brązowy.